

Original Article

Comparative Analysis of the Criminalization of Ecocide in National Laws and EU Guidelines

Sharareh Abtahi*¹ , Mostafa Fazaeli² , Ali Mashhadi³

¹ PhD, International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.

² Professor, Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.

³ Associate Professor, Department of International Law, Faculty of Law, University of Qom, Qom, Iran.

[10.22080/lps.2025.27690.1668](https://doi.org/10.22080/lps.2025.27690.1668)

Received:

September 1, 2024

Accepted:

April 16, 2025

Available online:

March 11, 2026

Keywords:

Comparative Analysis,
Ecocide,
Criminalization,
National Law, EU
Guidelines

Abstract

Ecocide refers to the destruction and devastation of ecosystems, resulting in severe consequences for the organisms within them. This phenomenon is recognized as a specific crime when caused by human activities. Currently, ecocide is only officially acknowledged as an international crime only in certain wartime contexts. However, given the ongoing environmental crisis, this legal definition appears inadequate. Eleven countries have already criminalized ecocide under various titles such as "ecocide," "crimes against humanity," and "environmental pollution" in their national laws. Additionally, in April 2024, the European Union decided to prosecute the most severe environmental crimes, making them punishable under EU regulations. This study explores the national laws of countries that have adopted stringent environmental crime legislation, as well as EU guidelines, using descriptive-analytical methods and library resources. The Iranian legal system is also examined in a general context. The primary objective is to meticulously analyze the laws and regulations within these legal systems and assess the impact of national criminalization on the international recognition of ecocide. The central question is whether national criminalization of ecocide can influence its international criminalization. If the answer is affirmative, the hypothesis is strengthened that including this crime in national legislation will underscore the necessity for international criminalization and encourage the development of similar laws in other nations.

*Corresponding Author: Sharareh Abtahi

Address: University of Qom, Qom, Iran.

Email: shararehabetahi@yahoo.com

Extended abstract

1. Introduction

First of all, ecocide refers to the destruction of ecosystems and has harmful consequences for the living organisms that inhabit them. When this destruction results from certain human activities, ecocide is recognized as a specific form of criminal offense. Currently, ecocide is officially considered an international crime only under the special conditions of war. However, this legal definition is too narrow given the current state of the environment. To date, twelve countries have criminalized ecocide in their constitutional and criminal laws, categorizing it under ecocide, crimes against humanity, or pollution of the natural environment. On March 21, 2023, the European Parliament's Legal Affairs Committee unanimously voted to classify ecocide—the most serious environmental crime—as punishable under EU law. This marks the first time such a definition has been included in EU-level legislation. The final step for the formal recognition of ecocide in European law will be the agreement of the European Council and the European Commission on the position proposed by the Parliament. The recognition of ecocide within the European Union will be highly significant globally, as EU countries constitute 20% of the member states of the International Criminal Court, which will take a decisive step toward the international recognition of ecocide as a crime.

2. Methods

This descriptive and analytical research, utilizing library study tools, examines the national laws of countries that have approved ecocide, as well as the recent European Union resolution. By analyzing

these national laws alongside the need for international criminalization and the legislation of other countries, the study provides a justified rationale for addressing ecocide at both national and international levels.

3. Findings & Conclusion

Under Iranian law, no measures have been taken to criminalize behavior specifically under the title of ecocide. However, if we do not consider the thresholds necessary for ecocide as indicators for the realization of this crime—namely "severity, extent, and long-term" effects—these elements can be found in Article 50 of the Constitution and laws such as the Law on Combating the Financing of Terrorism. Yet, the issue does not end there. Given the scale and magnitude of ecocide, which internationally is poised to become the fifth crime under the Rome Statute, it is clear that a precise and clear definition, along with appropriate punishments aligned with the necessary thresholds, is required. This remains a missing link in Iran's criminal legislation. The recognition of ecocide at the European Union level will be highly significant globally. All EU member states will be required to incorporate and approve this new crime within their domestic laws. Since EU countries constitute more than 20% of the member states of the International Criminal Court, this development will represent a decisive step toward the international recognition of ecocide as a crime.

Funding

There is no funding support available.

Authors' Contributions

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All authors approved the

manuscript's content and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declare no conflicts of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the individuals who provided scientific consultation for this paper.

علمی پژوهشی

تحلیل تطبیقی جرم‌انگاری مصادیق بوم‌زدایی در حقوق ملی و دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا

شراره ابطی^{*۱} ID، مصطفی فضائی^۲ ID، علی مشهدی^۳ ID

^۱ دکتری تخصصی، حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.
^۲ استاد گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.
^۳ دانشیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

doi: [10.22080/lps.2025.27690.1668](https://doi.org/10.22080/lps.2025.27690.1668)

چکیده

بوم‌زدایی به معنای تخریب و نابودی زیست‌بوم‌هاست که عواقب شدیدی برای موجودات زنده در این اکوسیستم‌ها به همراه دارد. این پدیده زمانی که ناشی از فعالیت‌های انسانی باشد، به‌عنوان یک جرم خاص مطرح می‌شود. در حال حاضر، بوم‌زدایی تنها در شرایط خاص جنگی به‌طور رسمی به‌عنوان یک جرم بین‌المللی شناخته شده است. اما با توجه به وضعیت بحرانی کنونی محیط‌زیست، این تعریف قانونی به نظر ناکافی می‌رسد. تاکنون یازده کشور بوم‌زدایی را تحت عناوینی مانند «بوم‌زدایی»، «جنایت علیه بشریت» و «آلودگی محیط‌زیست» در قوانین خود جرم‌انگاری کرده‌اند. علاوه بر این، در آوریل ۲۰۲۴ اتحادیه اروپا تصمیم به محکومیت شدیدترین جرایم محیط‌زیستی گرفت و آن را براساس قوانین و مقررات اتحادیه اروپا مشمول مجازات قرار داد. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به بررسی قوانین ملی کشورهای تصویب‌کننده شدیدترین جرایم محیط‌زیستی و دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا پرداخته است. در این راستا، نظام حقوقی ایران نیز به‌طور اجمالی مورد مطالعه قرار گرفته است. هدف اصلی پژوهش، بررسی دقیق قوانین و مقررات موجود در نظام حقوقی این کشورها و تحلیل تأثیر جرم‌انگاری ملی بر جرم‌انگاری بین‌المللی بوم‌زدایی است. پرسش اصلی پژوهش این است که آیا جرم‌انگاری مصادیق بوم‌زدایی در سطح ملی می‌تواند بر جرم‌انگاری آن در سطح بین‌المللی تأثیرگذار باشد؟ در صورت پاسخ مثبت به این پرسش، فرضیه تقویت می‌شود که گنجاندن این جرم در قوانین ملی، ضرورت جرم‌انگاری بین‌المللی و تدوین قوانین مشابه در سایر کشورها را توجیه خواهد کرد.

تاریخ دریافت:

۱۱ شهریور ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۲۷ فروردین ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۲۰ اسفند ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

تحلیل تطبیقی، مصادیق بوم‌زدایی، جرم‌انگاری، حقوق ملی، دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا

* نویسنده مسئول: شراره ابطی
آدرس: دانشگاه قم، قم، ایران.

ایمیل: shararehabetahi@yahoo.com

۱ مقدمه

و شدید به محیط‌زیست طبیعی» اختصاص داد. این تحولات قانونی برخی دولت‌ها را بر آن داشت تا جرم بوم‌زدایی را در قوانین ملی خود بگنجانند (Gauger, Rabatel-Fernel, Kulbicki, Short, and Higgins, 2013: 12). برای مثال، فرانسه در سال ۲۰۲۱ بوم‌زدایی را به قانون تبدیل کرد و کشورهای دیگری مانند بلژیک، اسپانیا، و اسکاتلند نیز در حال بررسی چنین قوانینی هستند. در نهایت، اتحادیه اروپا در سال ۲۰۲۴، برای اولین بار، بوم‌زدایی را به‌عنوان یکی از شدیدترین جرایم محیط‌زیستی به رسمیت شناخت.

چالش اصلی در جرم‌انگاری بوم‌زدایی در سطح بین‌المللی، تعریف دقیق و نظارت بر این جرم است. بسیاری از فعالیت‌های بوم‌زدایی توسط نخبگان ثروتمند کشورهای توسعه‌یافته صورت می‌گیرد، اما خسارات عمده آن بر دوش کشورهای در حال توسعه است. به همین دلیل، جرم‌انگاری بوم‌زدایی می‌تواند به مقابله با «جرایم یقه سفید»^۳ و اصلاح نابرابری‌های بین‌المللی کمک کند (Wittlin, Glasgow) (Funk, 2005:522) (2011:419) (Kramer, 2015:601) (Stahn, 2020: 502) (Lynch, Stretesky & Long, and 2020:70) (Clarke, Knottnerus & de Volder, 2019: 277). (Ezennia, 2016:448) (White, 2015: 18). (Lindgren, 2018: 525) (Darryl, 2022:313-347).

با وجود تلاش‌ها برای گنجاندن بوم‌زدایی در حقوق بین‌الملل کیفری، این مفهوم هنوز هم، با چالش‌های متعددی مواجه است. یکی از سوالات اساسی این است که آیا جرم‌انگاری بوم‌زدایی در سطح بین‌المللی قابل اجرا و مؤثر خواهد بود؟ مهار تخریب محیط‌زیست نیازمند اصلاحات اجتماعی و تغییر فرهنگی از مصرف‌گرایی به سمت حفاظت از محیط‌زیست است.^۴ تعریف جرم بوم‌زدایی می‌تواند

بوم‌زدایی به تخریب شدید، گسترده یا پایدار محیط‌زیست اطلاق می‌شود که می‌تواند به دلایل مختلف از جمله سیاست‌های ناکارآمد و فعالیت‌های اقتصادی آسیب‌زا ایجاد شود. شدت این آسیب‌ها از مقیاس تخریب، تعداد افراد و گونه‌هایی که تحت تأثیر قرار می‌گیرند، قابل ارزیابی است (Frances Medlock & Rob White, 2022). نمونه‌های برجسته بوم‌زدایی شامل تخریب جنگل‌های بارانی آمازون و تجارت گونه‌های درخطر انقراض هستند که پیامدهای اجتماعی و اقتصادی زیادی دارند، مانند هزینه‌های هنگفت ناشی از حادثه هسته‌ای چرنوبیل.

آستانه‌های بوم‌زدایی معمولاً از دو منظر ارزیابی می‌شوند: اول، پوشش جغرافیایی و گستردگی خسارات. دوم، دشواری یا غیرقابل بازگشت بودن آسیب‌ها. ساخت سدهای عظیم یا انحراف رودخانه‌ها نمونه‌هایی از تخریب‌های غیرقابل بازگشت هستند. دولت‌ها زمانی مرتکب بوم‌زدایی می‌شوند که سیاست‌هایشان به‌گونه‌ای تنظیم شوند که مستقیماً منجر به آسیب‌های محیط‌زیستی شوند. علاوه بر این، عدم توجه به منافع محیط‌زیستی جهانی و کمبود همکاری بین دولت‌ها برای مقابله با مسائل مشترک نیز به تشدید این روند کمک می‌کند (Gray, 1996: 215-220).

در راستای اقدامات بین‌المللی برای جرم‌انگاری بوم‌زدایی، کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد بین سال‌های ۱۹۸۴ و ۱۹۸۶ تصمیم به حذف ماده ۲۶ پیش‌نویس اساسنامه رم گرفت (Mahiou, Yearbook of the ILC, 1986:121) (1986:128) (the ILC, 1986:20-119) نسخه نهایی اساسنامه رم که توسط کمیسیون مذکور اصلاح شد، ماده ۸ جنایات جنگی را به ایجاد «آسیب گسترده، بلندمدت

⁴ See e.g. UNEP, Making Peace with Nature: A Scientific Blueprint to Tackle the Climate, Biodiversity and Pollution Emergencies (2021), available online

¹ Ecocide

² International Law Commission (ILC)

³ white collar crim

۲ مفهوم «بوم‌زدایی» و مصادیق آن در حقوق بین‌الملل و حقوق ملی

بوم‌زدایی (اکوساید) به تخریب سیستماتیک (نظام-مند)، آلودگی و تخریب محیط‌زیست اشاره دارد (Higgins, 2012). این مفهوم به عنوان یک عمل مضر، که گاه در چارچوب جنگ رخ می‌دهد، در حقوق بین‌الملل جرم‌انگاری شده است. برای نمونه، اساسنامه رم، بوم‌زدایی را به عنوان یک جرم شدید معرفی می‌کند، اگرچه تاکنون هیچ فرد یا کشوری به این جرم محکوم نشده است.

مفهوم‌سازی‌های اخیر بوم‌زدایی فراتر از آسیب به انسان‌ها، شامل موجوداتی مانند رودخانه‌ها، حیوانات و گیاهان نیز می‌شود. این رویکرد مفاهیم آسیب را به موجودات غیرانسانی گسترش داده و تخریب محیط‌زیست را نه تنها در زمان جنگ بلکه در زمان صلح نیز دربر می‌گیرد (White, 2023).

تعریف پایه بوم‌زدایی شامل تخریب، آلودگی و یا تخریب محیط‌زیست تا حدی است که به‌طور قابل‌اندازه‌گیری شدید و مضر بوده و بر اجزای زیستی (مانند گیاهان و حیوانات) و غیرزیستی (مانند رودخانه‌ها و کوه‌ها) اثرات مخربی دارد (White, 2024).

اگرچه هیچ قاعده بین‌المللی مربوط به بوم‌زدایی که در زمان صلح اعمال شود، وجود ندارد. سازمان ملل متحد در سال ۱۹۷۶ «معاهده ممنوعیت استفاده نظامی یا سایر استفاده‌های خصمانه از فنون تغییردهنده محیط زیستی»^۳ را تصویب کرد، که هنگام شرکت یک دولت در جنگ اعمال می‌شود. به موجب ماده ۱ این معاهده: «تمامی دولت‌های عضو این معاهده متعهد می‌شوند که در هیچ‌گونه عملیات

در ایجاد تعهدات بین‌المللی برای مقابله با شدیدترین جرایم محیط‌زیستی کمک‌کننده باشد (Funk, 2005: 522) (Wittlin, 2011: 419) (Stahn, 2020: 502) (Glasgow, 2015: 601).

هیئت کارشناسان مستقل که در ژوئن ۲۰۲۲ توسط بنیاد «بوم‌زدایی را متوقف کنید» تشکیل شد، گزارشی ارائه کرد که به صراحت بیان می‌کند: «بشریت در یک دوراهی قرار دارد. شواهد علمی نشان می‌دهند که انتشار گازهای گلخانه‌ای و تخریب زیست‌بوم‌ها با سرعت فعلی، عواقب فاجعه‌باری برای محیط‌زیست مشترک ما خواهد داشت. حقوق بین‌الملل نقش کلیدی در تغییر رابطه ما با جهان طبیعی ایفا می‌کند و این رابطه را از آسیب به سمت هماهنگی تغییر خواهد داد.» همان‌طور که پژوهشگر حقوق بین‌الملل فردریک مگرت^۲ تأکید می‌کند، جرایم محیط‌زیستی به دلیل تهدیدی که برای موجودیت زندگی جمعی جهانی به شمار می‌روند، به عنوان «جرایم جهانی» تلقی می‌شوند (Mégret, 2013, ch.4).

هدف اصلی پژوهش، بررسی دقیق قوانین و مقررات در نظام حقوقی کشورهایی است که شدیدترین مصادیق بوم‌زدایی را جرم‌انگاری کرده‌اند و تحلیل تأثیر جرم‌انگاری ملی بر جرم‌انگاری بین‌المللی بوم‌زدایی است. پرسش اصلی پژوهش این است که آیا جرم‌انگاری بوم‌زدایی در سطح ملی می‌تواند بر جرم‌انگاری آن در سطح بین‌المللی تأثیرگذار باشد؟ با پاسخ مثبت به این سوال، فرضیه تقویت می‌شود که گنجاندن این جرم در قوانین ملی، ضرورت جرم‌انگاری بین‌المللی و تدوین قوانین مشابه در سایر کشورها را توجیه خواهد کرد.

³ Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD)

at www.unep.org/resources/making-peace-nature.

¹ Stop Ecocide International

² Frédéric Mégret

فراهم بودن رویه‌هایی برای اجرای قانون، و نیاز به دادگستری مستقل و احترام به حاکمیت قانون، در عین حال، طبق آمار شفافیت بین‌الملل، اغلب کشورهای که قوانین مربوط به بوم‌زدایی دارند، دچار فساد شدید و ضعف حاکمیت قانون هستند.^۲ در آوریل ۲۰۲۴، اتحادیه اروپا تصمیم به محکومیت شدیدترین جرایم محیط‌زیستی که به‌طور گسترده تحت عنوان بوم‌زدایی شناخته می‌شوند، گرفت تا این جرایم بر اساس قوانین اتحادیه اروپا مشمول مجازات شوند.

کنوانسیون انمد^۳ و مواد ۳۵ و ۵۵ پروتکل اول کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹، سه آستانه را برای آثار به کارگیری از سلاح و آسیب به محیط‌زیست در نظر گرفته‌اند.

۱- گسترده بودن یا گستردگی: مساحت چند صد کیلومتر را در بر می‌گیرد.^{۲۰} پایداری، ماندگاری و مانایی (درازمدت): در یک دوره زمانی چندماهه یا یک فصل، به لحاظ عرفی (۳ یا ۴ ماه) است.^{۳۰} شدت: منظور از شدت، اختلال قابل توجه بر حیات انسان، منابع طبیعی و سایر گونه‌ها می‌شود. در مواد ۱۷ و ۳۵ اساسنامه رم نیز از شدت جنایت صحبت به میان آمده است.

در پاراگراف ۳۱ نظریه مشورتی ۱۹۹۶ دیوان بین‌المللی دادگستری به رغم تأکید بر خصیصه عرفی بودن کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹، بند ۳ ماده ۳۵ و ماده ۵۵ پروتکل اول ۱۹۷۷ (که حمایت و حفاظت محیط‌زیست در مقابل خسارات گسترده، پایدار و شدید را در نظر دارد) را فاقد خصیصه عرفی می‌داند.

و آستانه‌های یادشده (شدت، گسترده و پایدار) در موضوع ممنوعیت آلودگی و در اسناد متعددی نیز به شرح زیر، فاقد خصیصه عرفی دانسته شده است.

نظامی یا خصمانه‌ای، به فنون تغییردهنده محیط‌زیستی دارای آثار گسترده، ماندگار یا شدید، در جهت تخریب، صدمه یا آسیب به هر دولت عضو دیگر مبادرت نوزند». طبق ماده ۳ این معاهده «مفاد این معاهده مانع استفاده از فنون تغییر محیط‌زیست برای مقاصد صلح‌آمیز نخواهد بود.

در دهه ۱۹۷۰ کلمه بوم‌زدایی (اکوساید) نخستین بار در «کنفرانس جنگ و مسئولیت ملی» در واشنگتن دی‌سی ثبت شده است. در این کنفرانس، آرتور گالستون^۱ پیشنهاد کرد که یک توافقنامه بین‌المللی جدید برای ممنوعیت بوم‌زدایی به تصویب برسد. گالستون زیست‌شناسی آمریکایی بود که آثار زیان‌بار یک ماده شیمیایی را که بعدها عامل نازنجی از آن ساخته شد، شناسایی کرد. گالستون که بعدها متخصص حوزه اخلاق زیستی شد، اولین کسی بود که در سال ۱۹۷۰ خسارت و تخریب وسیع زیست‌بوم را بوم‌زدایی (اکوساید) نامید.

تاکنون یازده کشور نیز، بوم‌زدایی در زمان صلح را در قوانین اساسی و کیفری خود، تحت عناوین بوم‌زدایی، جنایات علیه بشریت و یا آلوده‌کردن محیط‌زیست طبیعی جرم انگاری کرده‌اند. این کشورها از عبارات ماده ۲۶ پیش‌نویس کمیسیون حقوق بین‌الملل استفاده کرده‌اند که به ایجاد عمدی «خسارت گسترده، بلند مدت و شدید به محیط‌زیست طبیعی» در چارچوب جنگ اشاره کرده است. البته لازم به یادآوری است که ماده ۲۶ بعداً از متن پیش‌نویس نهایی که در سال ۱۹۹۶ به دیوان کیفری بین‌المللی بر مبنای اساسنامه رم پیشنهاد شد، حذف شد (Higgins, Short, & South, 2013: 261).

هیچ‌یک از کشورها رویه‌ای برای اندازه‌گیری و سنجش «قصدها» تعیین نکرده‌اند. اثربخشی این قوانین به عوامل دیگری هم بستگی دارد از جمله

تاریخ مشاهده آذرماه ۱۴۰۳

³ ENMOD

¹ Arthur Galston

² <http://www.transparency.org/country>

بوم‌زدایی از سوی اساسنامه، ضرورت دارد تا این مفهوم به عنوان یک جرم مستقل مورد شناسایی و جرم‌انگاری بین‌المللی قرارگیرد (Shamloo & Gholipour, 2022: 225-254) (Nasr Esfahani, 2020: 273-304)

لمکین به اهمیت فرهنگ و هنر در جوامع انسانی نیز اشاره داشت و استدلال می‌کرد که فرهنگ برای یکپارچگی جامعه و تحقق نیازهای مادی افراد ضروری است (Short, 2013: 6-7) (Gauger, 2013: 46-831).

کشورهای مختلف ممکن است این مفهوم را در قالب‌های مختلف تعریف کنند، مانند: «تخریب عمدی اکوسیستم (زیست‌بوم)ها»، «آلودگی گسترده محیط‌زیست» یا «مجازات برای حملات به محیط‌زیست».

۳ مقایسه قوانین ملی

۳٫۱ اتحاد جماهیر شوروی (فدراسیون روسیه کنونی)

در دوران اتحاد جماهیر شوروی، سیاست‌های توسعه‌ای بر پایه رشد صنعتی سریع و بدون در نظر گرفتن پیامدهای محیط‌زیستی بنا شده بود. فجایعی مانند «فاجعه چرنوبیل (۱۹۸۶)»، «خشک شدن دریاچه آرال» و آلودگی گسترده رودخانه‌ها و جنگل‌ها نمونه‌هایی از تخریب محیط‌زیست در این دوران هستند.

پس از فروپاشی شوروی، کشورهای استقلال‌یافته از این نظام، در بازنگری قوانین خود، حفاظت از محیط‌زیست را به‌عنوان یکی از اولویت‌های حقوقی خود قرار دادند. اما جرم‌انگاری بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم کیفری مستقل، تنها در برخی از این کشورها توسعه یافت.

طی یک دوره هفت‌ساله، دولت‌های تازه‌تأسیس قوانین کیفری ملی خود را تدوین و تصویب کردند.

۱- ماده ۸ اساسنامه رم ۱۹۹۸ (جنایات جنگی).
۲- بند ۳ ماده ۶ بخشنامه دبیرکل ملل متحد (در مورد نیروهای سازمان ملل متحد، نیروهای راهنما، نیروهای حافظ صلح) ۳- گزارش دادگاه کیفری یوگسلاوی (بمب باران یوگسلاوی سابق توسط نیروهای ناتو).

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ در سال ۲۰۱۵ معتقد است که این موارد در حال عرفی شدن است. شدت، فاکتور مهم و مبنای معقول تحقیقات جامع توسط دادستان دیوان بین‌المللی کیفری است.

در طرح مسئولیت کشورها در برابر اعمال متخلفانه بین‌المللی ۲۰۰۱ به جای شدت بر جدی بودن و در باب مسئولیت ناشی از اعمال منع نشده ۲۰۰۶ نیز بر شدید و قابل توجه بودن تأکید شده است. در کنوانسیون انمد^۳ سه آستانه یاد شده با (،) به کار رفته در حالی که در مواد پروتکل اول با (و) ذکر شده است، بنابراین کنوانسیون انمد هر سه آستانه را همزمان لازم ندانسته است، لذا از این جهت مناسب تر است.

پروتکل اول، یکسال پس از کنوانسیون انمد، با همکاری دولت سوئیس و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ تنظیم شده است. قابل توجه است که دو رویکرد انسان‌محوری و زیست‌محوری را در سند گنجانیده‌اند.

بوم‌زدایی، در چند دهه اخیر، محور بحث‌ها و نظریه‌پردازی‌های گوناگون شده و در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری^۱ به شکلی محدود به عنوان یکی از مصادیق جنایات جنگی مورد شناسایی قرار گرفته است. علاوه بر آن اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، این قابلیت را دارد تا برخی مصادیق بوم‌زدایی را در قالب ابزار ارتکاب جنایت علیه بشریت یا نسل‌زدایی نیز مورد شناسایی قرار دهد. با این وجود، به دلایلی از جمله ماهیت متفاوت جرایم محیط‌زیستی و عدم پوشش کامل مصادیق

³ International Criminal Court (ICC)

¹ International Committee of the Red Cross (ICRC)

² ENMOD

در ماده ۳۵۸ بوم‌زدایی^{۱۰} را چنین تعریف می‌کند: «تخریب گسترده گونه‌های حیوانی یا گیاهی، آلوده کردن اتمسفر یا منابع آبی، و هرگونه اقدام دیگری که منجر به ایجاد فاجعه محیط‌زیستی شود.» مجازات این جرم بین ۱۲ تا ۲۰ سال حبس تعیین شده است. قانون‌گذار روسیه مطابق با مفاد قسمت ۴ ماده ۱۵ قانون اساسی فدراسیون روسیه موظف است به‌طور مداوم تعریف جرم بوم‌زدایی را در حقوق کیفری به‌روز و اصلاح کند. نتایج کیفری این جرم شامل «تخریب گسترده گیاهان و جانوران» و «مسمومیت اتمسفر یا منابع آبی» است و عبارت «اقدامات دیگر» به‌عنوان کنش‌های جایگزینی مطرح می‌شود که منجر به بوم‌زدایی می‌گردد (Schwartz, 1975: 279).

یکی از چالش‌های مهم در برخورد با بوم‌زدایی، پیچیدگی اثبات قصد و نیت مستقیم برای وقوع فاجعه محیط‌زیستی است. اگرچه طبق ماده ۳۵۸، بوم‌زدایی با قصد مستقیم یا غیرمستقیم قابل تحقق است، اما سایر اعمال که به‌عنوان عنصر مادی بوم‌زدایی تعریف شده‌اند، فقط با قصد مستقیم صورت می‌گیرند. بنابراین، در بسیاری موارد اثبات این نیت پیچیده‌تر است و به‌ویژه در مواردی که فاجعه محیط‌زیستی به‌طور غیرمستقیم رخ می‌دهد، اثبات وقوع جرم دشوارتر می‌شود (Grechenkova Oksana, Lubov Viktorovna & Valuiskov Nikoli (Viktorovic, 2015: 831-836 ماده مذکور تصریح می‌کند که برای ارتکاب بوم‌زدایی، وجود قصد

ازبکستان^۱ بوم‌زدایی را به عنوان آلوده کردن محیط‌زیست جرم‌انگاری کرد. برخی دیگر از کشورهای منطقه، مانند ارمنستان^۲، بلاروس^۳، اوکراین^۴ و گرجستان^۵، بوم‌زدایی را به عنوان جرمی علیه صلح جرم‌انگاری نمودند. گرجستان مجازات بوم‌زدایی را تا ۲۰ سال حبس تعیین کرده است. علاوه براین، کشورهای قزاقستان^۶، قرقیزستان^۷ و تاجیکستان^۸ نیز اقدام مشابهی انجام داده‌اند.

در حقوق اساسی کشور روسیه نیز، موضوع محیط‌زیست از ابعاد مختلف مورد توجه قرار گرفته است. حق برخورداری از محیط‌زیست سالم در قانون اساسی این کشور به رسمیت شناخته شده است. قانون اساسی ۱۹۹۳ فدراسیون روسیه در ماده ۴۲ تصریح می‌کند: «هرکس حق دارد در محیط-زیستی مناسب زندگی کند.» همچنین، اهمیت منابع طبیعی و زمین در توسعه اجتماعی و اقتصادی در بند ۱ ماده ۹ مورد اشاره قرار گرفته و بهره‌برداری از این منابع به‌عنوان مبنای حیات و فعالیت مردم قلمداد می‌شود. این قانون همچنین حق هر فرد برای دسترسی به اطلاعات محیط‌زیستی و جبران خسارات ناشی از نقض‌های محیط‌زیستی را به رسمیت می‌شناسد. طبق بند ۲ ماده ۳۶، مالکین زمین یا منابع طبیعی حق ندارند از حقوق مالکیت خود به‌گونه‌ای استفاده کنند که به محیط‌زیست آسیب برسانند (Mashhadi, 2018, 199-200).

بخش دوازدهم قانون کیفری روسیه^۹ که به جنایات علیه صلح و امنیت بشری اختصاص دارد،

¹⁰ Article 358. Ecocide :Massive destruction of the animal or plant kingdoms, contamination of the atmosphere or water resources, and also commission of other actions capable of causing an ecological catastrophe, Shall be punishable by deprivation of liberty for a term of 12 to 20 years.
<https://web.archive.org/web/20150225082138/http://www.russian-criminal-code.com/PartII/SectionXII/Chapter34.html>

تاریخ مشاهده مهرماه ۱۴۰۳

¹ Penal Code of Uzbekistan 1994. Art. 278.

² Criminal Code of the Republic of Armenia 2003 Art. 394.

³ Criminal Code Belarus 1999 Art. 131.

⁴ Criminal Code of Ukraine 2001 Art. 441.

⁵ Criminal Code of Georgia 1999 Art. 409.

⁶ Penal Code Kazakhstan 1997 Art. 161.

⁷ Criminal Code Kyrgyzstan 1997 Art. 374.

⁸ Criminal Code Tajikistan 1998 Art. 400.

⁹ قانون کیفری فدراسیون روسیه، تصویب شده توسط دومای دولتی در ۲۴ مه ۱۹۹۶، مصوب شورای فدراسیون در ۵ ژوئن ۱۹۹۶ و قانون فدرال شماره FZ-۶۴ مورخ ۱۳ ژوئن ۱۹۹۶ در مورد اجرای قانون کیفری فدراسیون روسیه است.

حفاظت از محیط زیست، جبران خسارات محیط-زیستی، و تکالیف شهروندان در جلوگیری از آسیب‌های محیط‌زیستی در مواد ۱۶، ۴۱، ۵۰ و ۶۶ مورد تأکید قرار گرفته است (Mashhadi, 2018, 173-174).

ماده ۴۴۱ قانون کیفری اوکراین که در اول سپتامبر ۲۰۰۱ به اجرا درآمده و در فصل بیستم (جرایم علیه صلح، امنیت بشریت و نظم حقوقی بین‌المللی) قرار دارد، بوم‌زدایی را این‌گونه تعریف می‌کند: «تخریب گسترده گیاهان و جانوران، مسموم کردن هوا یا منابع آب، و هرگونه اقدام دیگری که ممکن است باعث فاجعه محیط‌زیستی شود.» مجازات این جرم بین ۸ تا ۱۵ سال حبس تعیین شده است. نکته جالب در قانون کیفری ۲۰۰۱ اوکراین، ترتیب مواد است؛ به طوری که ماده ۴۴۲ به جرم نسل‌زدایی اختصاص دارد.

۱- نسل‌زدایی عملی است که به قصد نابودی کلی یا جزئی یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی صورت می‌گیرد، از طریق نابودی اعضای آن گروه، وارد آوردن صدمات شدید بدنی، ایجاد شرایط زندگی که منجر به تخریب جسمی کلی یا جزئی گروه شود، کاهش یا جلوگیری از فرزندآوری در گروه، یا انتقال اجباری کودکان از یک گروه به گروه دیگر. مرتکب به مجازات حبس از ده تا پانزده سال یا حبس ابد محکوم می‌شود. ۲- دعوت عمومی به نسل‌زدایی و ترویج آن نیز مستوجب حبس از شش ماه تا پنج سال است.

از لحاظ تاریخی، اوکراین با تخریب قابل توجه محیط‌زیست ناشی از صنعتی‌شدن، شیوه‌های کشاورزی ناپایدار و اخیراً ویرانی‌های ناشی از مخاصمات مسلحانه مواجه شده است. تهاجم روسیه در سال ۲۰۲۲ نگرانی‌ها محیط‌زیستی را تشدید کرده است، زیرا درگیری‌های نظامی منجر به تخریب گسترده زیستگاه‌های طبیعی، مسموم شدن آب‌ها، تخریب سدکاخوفکا و ویران شدن زمین‌های کشاورزی شده است. قانون اوکراین که به طور سنتی بیشتر بر نقض حقوق بشر متمرکز بوده،

مستقیم به ایراد فاجعه محیط‌زیستی الزامی نیست. به این ترتیب، حتی فرض وقوع چنین آثاری نیز می‌تواند زمینه‌ساز جرم بوم‌زدایی باشد.

در کشورهایمانند روسیه که جرم‌انگاری بوم‌زدایی را پذیرفته‌اند، مسائل قانونی پیچیده‌ای همچنان در مسیر مقابله با این جرم وجود دارد. به‌عنوان مثال، موضوعاتی مانند حدود صلاحیت مرتکب، مسئولیت اشخاص حقوقی و دولت، و ارزیابی قانونی برنامه‌ریزی برای ارتکاب جرم بوم‌زدایی، رسیدگی به این جرم را با دشواری‌هایی مواجه کرده است (Grechenkova, 2017: 821-828).

۳٫۲ کشورهای پساشوروی

پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، کشورهای پساشوروی مسیرهای حقوقی مختلفی را در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و جرم‌انگاری تخریب آن در پیش گرفتند. درحالی که برخی از این کشورها قوانین سخت‌گیرانه‌ای را برای مقابله با تخریب محیط‌زیست تصویب کرده‌اند، جرم‌انگاری «بوم‌زدایی (اکوساید)» به‌عنوان یک جرم مستقل در تمامی این کشورها به رسمیت شناخته نشده است. در ادامه، به تحلیل وضعیت جرم بوم‌زدایی در این کشورها پرداخته خواهد شد.

۳٫۲٫۱ جرم‌انگاری مستقل بوم‌زدایی در حقوق ملی

برخی از کشورهای پساشوروی، جرم بوم‌زدایی (اکوساید) را در قوانین کیفری خود گنجانده‌اند، هرچندکه تعریف دقیق آن در این کشورها ممکن است با تعاریف بین‌المللی متفاوت باشد.

۳٫۲٫۱٫۱ اوکراین

با توجه به وقوع فاجعه انفجار نیروگاه اتمی چرنوبیل، حفاظت از محیط زیست به یکی از اولویت‌های اصلی کشور اوکراین تبدیل شد. به همین دلیل، در قانون اساسی ۱۹۹۶ این کشور «حق بر محیط‌زیست سالم»، مسئولیت دولت در

حقوق مالکیت و حق برخورداری از محیطزیست سالم تأکید کرده است (Mashhadi, 2018, 202). ماده ۱۳۱ قانون جزایی بلاروس ۱۹۹۹^۱ بومزدایی را به این شکل تعریف می‌کند: «تخریب گسترده جانوران و گیاهان، آلودگی هوا و منابع آب، و همچنین هر عملی که ممکن است باعث فاجعه محیطزیستی شود.»^۲ این قانون در سال ۲۰۲۲ به‌روزرسانی شده است تا با تحولات نوین محیطزیستی و حقوق بین‌الملل هماهنگ شود.

با توجه به اینکه بلاروس با چالش‌های جدی محیطزیستی از جمله آلودگی هوا و آب، جنگل‌زدایی و میراث فاجعه‌بار چرنوبیل روبه‌رو است، عدم شناسایی بومزدایی به‌عنوان جرم تا پیش از این، قابل تأمل و زیان‌بار بوده است.

ماده ۱۳۱ قانون کیفری بلاروس به تخریب گسترده اکوسیستم (زیست‌بوم)‌های طبیعی اشاره دارد. با این حال، قوانین بلاروس در این زمینه مبهم است و تعریف صریحی از بومزدایی ارائه نمی‌دهد. این جرم به‌طور عمده در ارتباط با فعالیت‌های صنعتی و نظامی که منجر به تخریب محیطزیست شوند، تعریف شده است.

۳،۲،۱،۳ قزاقستان

مواد ۱۱ و ۳۵ قانون اساسی قزاقستان به ترتیب الزامات حفاظت از محیطزیست را با حقوق مالکانه افراد مرتبط ساخته و حق دسترسی به اطلاعات محیطزیستی را به رسمیت می‌شناسد. ماده ۱۶۱ قانون مجازات قزاقستان ۱۹۹۷ بومزدایی را چنین تعریف کرده است: «تخریب گسترده جانوران یا گیاهان، آلودگی جو، منابع کشاورزی یا آب، و همچنین سایر اعمالی که باعث فاجعه محیطزیستی شده یا می‌تواند باعث فاجعه محیطزیستی شود، جنایتی علیه صلح و امنیت بشریت است و مرتکب آن به حبس از ده تا پانزده سال محکوم می‌شود.»

شروع به ادغام ملاحظات محیطزیستی کرده است و به این واقعیت اذعان دارد که یک محیطزیست سالم به‌طور ذاتی با رفاه شهروندان مرتبط است.

اوکراین با تعریف مجدد قوانین خود و گنجاندن بومزدایی به‌عنوان یک جرم در قانون کیفری، می‌تواند تعهد خود به حفاظت از محیطزیست را تقویت کند و به تلاش‌های جهانی برای پاسخگویی به مرتکبان جرایم محیطزیستی کمک کند. این اقدام نه‌تنها با معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی مرتبط با حفاظت از محیط زیست همسو خواهد بود، بلکه می‌تواند برای کشورهای دیگر که با چالش‌های مشابه مواجه‌اند، یک الگو و سابقه حقوقی مهم ایجاد کند.

بومزدایی، که به‌عنوان آسیب گسترده یا تخریب زیست‌بومها تعریف می‌شود، به‌عنوان یک موضوع مهم در نظام حقوقی اوکراین مطرح شده است. این موضوع به‌ویژه با توجه به افزایش چالش‌های محیطزیستی که مخاصمات مسلحانه و فعالیت‌های صنعتی آن را تشدید کرده، اهمیت بیشتری یافته است. نیاز به قوانین صریح برای مقابله با این چالش‌ها، در اوکراین با توجه به تنوع زیستی غنی و تهدیدات ناشی از آلودگی، جنگل‌زدایی و تأثیرات جنگ به‌شدت احساس می‌شود.

ماده ۴۴۱ قانون کیفری اوکراین به‌طور خاص به جرم بومزدایی اشاره دارد. تعریف آن شامل اقداماتی است که منجر به تخریب گسترده محیطزیست و تهدیدی جدی برای زندگی انسان‌ها می‌شوند. مجازات این جرم شامل حبس طولانی‌مدت و جریمه‌های سنگین است. اوکراین یکی از معدود کشورهایی است که بومزدایی را به‌عنوان یک جرم مستقل به رسمیت شناخته است.

۳،۲،۱،۲ بلاروس

مواد ۳۴، ۴۴ و ۴۶ قانون اساسی ۱۹۹۶ بلاروس به ترتیب بر حق دسترسی به اطلاعات محیطزیستی،

² <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=1977>

¹ Criminal Code Belarus 1999 Art. 131.

منجر به فاجعه محیط‌زیستی شوند» تعریف شده و مجازات آن، حبس از ۱۰ تا ۱۵ سال است.

در جمهوری ارمنستان، بوم‌زدایی به دلیل چالش‌های محیط‌زیستی تاریخی و مداوم، از جمله جنگل‌زدایی، آلودگی و تخریب زمین، به یک نگرانی جدی بدل شده است. با وجود تهدیدات قابل‌توجه محیط‌زیستی، ادغام مفهوم بوم‌زدایی در چارچوب قانونی این کشور همچنان ناکافی است.

زمین‌شناسی و تنوع‌زیستی منحصر به فرد ارمنستان به‌طور مداوم تحت تهدید فعالیت‌های مختلف انسانی، به‌ویژه عملیات معدنی و صنعتی قرار دارد که اغلب قوانین محیط‌زیست محلی را نقض می‌کنند. نظام حقوقی فعلی فاقد تعریف جامع و کارآمد از بوم‌زدایی است که مانعی برای تعقیب مؤثر جرایم محیط‌زیستی محسوب می‌شود. این خلأ قانونی، فعالان و جوامع محلی را در مقابله با متخلفانی که آسیب‌های غیرقابل‌جبرانی به محیط‌زیست وارد می‌کنند، با مشکل مواجه کرده است.

علاوه بر این، قوانین ارمنستان رویکردی کلی در حفاظت از محیط‌زیست اعمال می‌کند و توسعه اقتصادی را برحفاظت از محیط‌زیست اولویت می‌دهد. این شکاف در قانون‌گذاری منجر به بهره‌برداری نظام مند از منابع طبیعی شده که تأثیرات شدیدی بر جوامع محلی، کشاورزی و سلامت عمومی گذاشته است. بسیاری از شهروندان در نتیجه این نواقص، در معرض خطرات ناشی از زباله‌های سمی و کاهش فضاهای طبیعی قرار گرفته‌اند.

با این حال، جنبشی رو به رشد در جامعه مدنی ارمنستان شکل گرفته است که خواستار قوانین سخت‌گیرانه‌تر در حوزه محیط‌زیست است.

در قانون کیفری ارمنستان، جرایمی مانند آلودگی محیط‌زیست، تخریب جنگل‌ها، و آلودگی منابع آب وجود دارد، اما اکوساید به‌عنوان یک جرم مستقل تعریف نشده است.

در قزاقستان، کشوری پهناور و غنی از منابع طبیعی، حفاظت از محیط‌زیست به‌عنوان یک مسئله مهم قانونی به‌رسمیت شناخته شده است. توجه به این موضوع در چارچوب قانونی، برای توسعه پایدار و تضمین سلامت نسل‌های آینده ضروری است. سیستم حقوقی قزاقستان شامل مجموعه‌ای از قوانین است که به حفاظت از محیط‌زیست اختصاص یافته‌اند. قانون محیط‌زیست که در سال ۲۰۰۷ تصویب شد، چارچوبی جامع برای مدیریت محیط‌زیست ارائه می‌دهد و بر استفاده پایدار از منابع طبیعی تأکید می‌کند.

با این حال، علی‌رغم این تلاش‌ها، اجرای این قوانین همچنان متناقض است و تخریب محیط‌زیست ادامه دارد. مهم‌ترین چالش‌ها ناشی از فعالیت‌های صنعتی، استخراج معادن و روش‌های ناپایدار کشاورزی است. موارد مکرر آلودگی هوا و آب، تخریب زمین و جنگل‌زدایی نشان می‌دهد که تقویت دستگاه‌های قانونی و اجرای مقررات محیط‌زیستی در قزاقستان ضروری است.

قانون کیفری قزاقستان شامل مفادی درباره آسیب شدید به محیط‌زیست است، اما جرم بوم‌زدایی را به‌طور خاص تعریف نکرده است. در برخی پرونده‌های محیط‌زیستی، شرکت‌های آلاینده با جریمه‌های سنگین و محدودیت‌های صنعتی روبه‌رو شده‌اند با وجود این، جرم بوم‌زدایی هنوز به‌عنوان یک جرم کیفری مستقل شناخته نشده است.

۳٫۲٫۲ فقدان مستقل بوم‌زدایی در حقوق ملی

۳٫۲٫۲٫۱ ارمنستان

مواد ۸ و ۱۰ قانون اساسی ۱۹۹۵ ارمنستان به ترتیب به حق مالکیت در ارتباط با حفاظت از محیط‌زیست و نقش دولت در این حوزه می‌پردازد (Mashhadi, 2018, 200). طبق ماده ۳۹۴ قانون مجازات جمهوری ارمنستان ۲۰۰۳، بوم‌زدایی به‌عنوان «تخریب دسته‌جمعی گیاهان و جانوران، مسموم کردن محیط، خاک یا منابع آبی، و سایر اعمالی که

۳،۲،۲،۲ گرجستان

بندهای ۳ و ۵ ماده ۳۷ قانون اساسی ۱۹۹۵ گرجستان به توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست در ابعاد مختلف اشاره دارند (Mashhadi, 2018, 199-204). ماده ۴۰۹ قانون جزای گرجستان ۱۹۹۹، بوم‌زدایی مشمول مجازات‌های سنگینی شده است. این احکام در ماده ۱۹۱ قانون ۲۰۰۳ و ماده ۹۰ مصوب ۲۰۰۶ نیز تکرار شده است.

۱- بوم‌زدایی به معنای آلودگی جو، خاک، منابع آبی، تخریب گسترده جانوران یا گیاهان و یا هر عمل دیگری که منجر به فاجعه محیط‌زیستی شود، با مجازات حبس از دوازده تا بیست سال همراه است.

۲- ارتکاب همین اعمال در جریان مخصصات مسلحانه به حبس از چهارده تا بیست سال یا حبس ابد محکوم خواهد شد.

در گرجستان، تخریب قابل‌توجه محیط‌زیستی، به‌ویژه ناشی از آلودگی صنعتی و جنگل‌زدایی، ضرورت پاسخگویی قانونی قوی‌تری را در گرجستان برجسته می‌کند. یکی از اصلی‌ترین ابزارهای حقوقی برای مقابله با این آسیب‌ها، قانون حفاظت از محیط‌زیست است که اصول توسعه پایدار و حفاظت از منابع طبیعی را تعیین می‌کند. با این حال، این قانون فاقد مقررات ویژه‌ای است که به‌طور خاص اقدامات زیان‌آور محیط‌زیستی را جرم‌انگاری کند.

فعالان محیط‌زیست و کارشناسان حقوقی خواستار تعریف بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم جداگانه هستند تا مبنای قانونی برای پاسخگویی افراد و شرکت‌هایی که به محیط زیست آسیب شدید وارد می‌کنند، ایجاد شود. تأسیس اداره نظارت بر محیط‌زیست در سال ۲۰۱۷، گامی مهم در جهت اجرای بهتر مقررات محیط‌زیستی بوده است. این نهاد وظیفه نظارت بر رعایت قوانین محیط‌زیست را برعهده دارد، هرچند اثربخشی آن در پیگیری تخلفات شدید همچنان محدود است.

پیوستن گرجستان به معاهدات بین‌المللی، از جمله توافق‌نامه پاریس، تعهد این کشور را به مقابله با تغییرات آب‌وهوایی و حفاظت از تنوع زیستی نشان می‌دهد، هرچند به‌طور غیرمستقیم. با این حال، تقویت چارچوب‌های قانونی داخلی که به‌طور صریح بوم‌زدایی را شامل شود، می‌تواند به افزایش آگاهی عمومی و اقدام قضایی در برابر جرایم محیط‌زیستی شدید کمک کند. قوانین محیط‌زیستی گرجستان نسبتاً پیشرفته هستند، اما بوم‌زدایی را جرم‌انگاری نکرده‌اند. بیشتر تخلفات محیط‌زیستی در چارچوب مجازات‌های مالی و اقدامات جبرانی بررسی می‌شوند.

۳،۲،۲،۳ تاجیکستان و قرقیزستان

قانون اساسی ۱۹۹۴ تاجیکستان در ماده ۳ به حفاظت از میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی و در ماده ۱۳ به تعلق محیط زیست به دولت پرداخته است (Mashhadi, 2018, 202). ماده ۴۰۰ قانون جزایی تاجیکستان ۱۹۹۸ بوم‌زدایی را چنین تعریف می‌کند: «نابودی گسترده گیاهان یا جانوران، مسموم کردن جو یا منابع آب، و همچنین سایر اعمالی که می‌توانند باعث فاجعه محیط‌زیستی شوند، که مجازات آن حبس به مدت ۱۵ تا ۲۰ سال است.» این ماده در فصل ۳۴ و بخش پانزدهم، تحت عنوان جنایات علیه صلح و امنیت بشریت قرار دارد.

تاجیکستان، کشوری با منابع طبیعی غنی و زیست‌بوم‌های حساس، با چالش‌های جدی محیط‌زیستی مواجه است. تخریب محیط‌زیست به دلیل فعالیت‌های صنعتی، شیوه‌های ناپایدار کشاورزی و اثرات تغییرات اقلیمی در حال تسریع است. در پاسخ به این چالش‌ها، چارچوب قانونی تاجیکستان برای حفاظت از محیط‌زیست طی دهه‌های اخیر تکامل یافته و به مسائلی همچون آلودگی، جنگل‌زدایی و تخریب زیست‌بوم پرداخته است. قانون اساسی تاجیکستان تعهد به ایمنی و پایداری محیط زیست را تصریح می‌کند و حق شهروندان برای زندگی در محیطی پاک و سالم را تأیید می‌کند.

و وابستگی کشور به منابع طبیعی برای اقتصاد، اهمیت بیشتری یافته است. نظام حقوقی قرقیزستان نقش مهمی در مقابله با این بحران محیط‌زیستی ایفا می‌کند. با این حال، قوانین موجود برای مقابله مؤثر با بوم‌زدایی ناکافی بوده و نیاز به اصلاحاتی که حفاظت از محیط‌زیست را در اولویت قرار دهد، مشهود است.

چارچوب قانونی قرقیزستان شامل قوانین مختلفی با هدف حفظ محیط‌زیست، از جمله قانون حفاظت از محیط‌زیست و قانون تخصصی محیط‌زیستی است. اگرچه این مقررات بنیان‌های اولیه را برای حفاظت از محیط‌زیست فراهم می‌کنند، اما اغلب فاقد مکانیسم‌های سختگیرانه اجرایی هستند و نمی‌توانند به‌طور جامع به پیچیدگی‌های محیط‌زیستی کشور بپردازند. به‌عنوان مثال، آلودگی ناشی از فعالیت‌های معدنی و جنگل‌زدایی برای گسترش کشاورزی همچنان اکوسیستم‌ها و جوامع محلی را تهدید می‌کند، اما پاسخگویی قانونی در این زمینه ضعیف است.

علاوه بر این، مسائل محیط‌زیستی در قرقیزستان به‌واسطه شرایط اجتماعی و اقتصادی پیچیده‌تر شده‌اند. بسیاری از جوامع به دلیل وابستگی به استخراج منابع برای معیشت، در موقعیت سختی بین توسعه اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی قرار گرفته‌اند. نظام حقوقی فعلی قادر نیست به‌طور مؤثر این منافع را متعادل کند، و گروه‌های حاشیه‌نشین اغلب در معرض تخریب محیط‌زیست قرار می‌گیرند بدون آن‌که از حمایت قانونی کافی برخوردار باشند.

برای مقابله مؤثر با بوم‌زدایی، قرقیزستان باید رویکردی چندوجهی اتخاذ کند. این رویکرد شامل تقویت قوانین محیط‌زیستی موجود، معرفی قوانین خاص محیط‌زیستی برای جرم‌انگاری آسیب‌های گسترده و افزایش ظرفیت دستگاه‌های قضایی برای تعقیب و مجازات عوامل این تخریب‌ها است.

با وجود این، اجرای این حقوق اغلب متناقض است و قوانین موجود توانایی کافی برای جلوگیری از فعالیت‌های مخرب محیط‌زیستی را ندارند. فقدان مقررات قانونی دقیق برای تعریف و مجازات بوم‌زدایی، مانعی برای پاسخگویی مسئولان در قبال آسیب‌های گسترده به محیط‌زیست ایجاد کرده است. قوانین موجود ممکن است جرایم محیط‌زیستی فردی را پوشش دهند، اما برای مقابله با مشکلات نظام‌مند که به تخریب محیط‌زیست منجر می‌شوند، کافی نیستند. به‌عنوان مثال، آلودگی صنعتی و استفاده غیرمسئولانه از منابع زمین همچنان ادامه دارد، زیرا منافع اقتصادی اغلب بر پیامدهای محیط‌زیستی اولویت دارند.

یکپارچه‌سازی بوم‌زدایی در چارچوب قانونی تاجیکستان می‌تواند مکانیزمی قوی برای پاسخگویی شرکت‌ها و افراد در قبال تأثیرات محیط‌زیستی آن‌ها فراهم کند. تاجیکستان با جرم‌انگاری اعمالی که منجر به آسیب گسترده به محیط‌زیست می‌شوند، می‌تواند قوانین خود را با روند جهانی در جهت حمایت‌های قوی‌تر از محیط‌زیست هماهنگ کند. چنین اصلاحات قانونی نه‌تنها قدرت قوه قضاییه را در پیگیری جرایم محیط‌زیستی افزایش می‌دهد، بلکه آگاهی عمومی درباره مسائل محیط‌زیستی را نیز ارتقا می‌بخشد.

ماده ۳۵ قانون اساسی ۱۹۹۳ قرقیزستان، هر شهروند را واجد حق بهره‌مندی از محیط‌زیست سالم دانسته و همچنین حق جبران خسارات وارده به سلامتی و اموال ناشی از بهره‌برداری نادرست از منابع طبیعی را به رسمیت می‌شناسد (Mashhadi, 2018, 199-204). ماده ۳۷۴ قانون مجازات قرقیزستان ۱۹۹۷ بوم‌زدایی را چنین تعریف می‌کند: «تخریب گسترده گیاهان و جانوران، مسمومیت جو یا منابع آبی، و همچنین سایر اعمالی که می‌توانند باعث فاجعه محیط‌زیستی شوند، که مجازات آن سلب آزادی به مدت ۱۲ تا ۲۰ سال است.»

بوم‌زدایی به‌عنوان یک مسئله مهم محیط‌زیستی در قرقیزستان، به‌ویژه با توجه به تنوع زیستی غنی

همچنان چالش‌برانگیز است. قزاقستان و ارمنستان، قوانین محیط‌زیستی دارند اما جرم بوم‌زدایی را به‌طور صریح تعریف نکرده‌اند. سایر کشورهای پسا شوروی، مانند گرجستان، تاجیکستان و قرقیزستان، هنوز این جرم را به رسمیت نشناخته‌اند و تخریب محیط‌زیست بیشتر در قالب تخلفات عمومی بررسی می‌شود.

با توجه به روند کنونی، احتمال می‌رود که برخی از این کشورها به ویژه گرجستان و ارمنستان در آینده‌ای نزدیک گام‌های بیشتری برای جرم‌انگاری بوم‌زدایی بردارند.

۳٫۳ ایران

در ایران، قوانین و مقررات محیط‌زیست شامل مواردی چون حفظ منابع طبیعی و جلوگیری از آلودگی‌ها و تخریب اکوسیستم‌ها هستند، اما جرم‌انگاری بوم‌زدایی به عنوان یک جرم مستقل کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

نابودی زیست‌بوم‌ها مشکلی جدی و پیچیده است که در چند دهه گذشته توجه بسیاری از جوامع بین‌المللی و ملی را به خود جلب کرده است. این معضل نه تنها بقای بشریت را به خطر می‌اندازد، بلکه مستقیماً مأموریت اصلی حقوق کیفری بین‌المللی، یعنی حفاظت از منافع بشریت و حفظ ارزش‌های انسانی، را تضعیف می‌کند. حقوق بشر محیط‌زیست نیز به همین نکته اشاره دارد. در واقع، این حقوق مجموعه‌ای از حقوقی است که انسان‌ها برای برخورداری از زندگی سالم و رشد مناسب باید از آن بهره‌مند شوند، زیرا در محیط زیست زندگی می‌کنند (Mashhadi, 2021, 166). تجربه تاریخی نشان داده است که تلاش‌های سیاسی کنونی و اهداف استراتژیک سازمان‌های بین‌المللی، همراه با اصول حقوق بین‌الملل، راه‌حل‌های کافی برای مقابله با تخریب زیست‌بوم‌ها ارائه نکرده‌اند. (Clark, 2020) (Palarczyk, 2023) (Alexandru, 2022)

این دو کشور قوانین نسبتاً ضعیف‌تری در حوزه حفاظت از محیط‌زیست دارند. قانون کیفری قرقیزستان شامل بندهایی درباره آلودگی آب و خاک است، اما جرم بوم‌زدایی در آن وجود ندارد. تاجیکستان بیشتر به مدیریت منابع طبیعی تمرکز دارد تا جرم‌انگاری تخریب اکوسیستم (زیست-بوم)‌ها.

۳٫۲٫۳ چالش‌ها و فرصت‌های جرم‌انگاری بوم‌زدایی در کشورهای پسا شوروی

۳٫۲٫۳٫۱ چالش‌ها

شامل ضعف اجرای قوانین محیط‌زیستی است. در بسیاری از این کشورها، قوانین موجود به درستی اجرا نمی‌شوند و فساد اداری مانع از پیگیری جرایم محیط‌زیستی می‌شود. برخی از کشورها مانند قزاقستان و بلاروس به شدت به صنایع نفت، گاز و معدن وابسته‌اند، که ممکن است جرم‌انگاری بوم‌زدایی را با مقاومت اقتصادی روبه‌رو کند. در اوکراین و بلاروس بوم‌زدایی تعریف شده، اما در سایر کشورها این تعریف وجود ندارد یا بسیار کلی است.

۳٫۲٫۳٫۲ فرصت‌ها

شامل توسعه همکاری‌های بین‌المللی است. کشورهای اوکراین، گرجستان و ارمنستان به دنبال همکاری با اتحادیه اروپا برای ارتقای قوانین و مقررات محیط‌زیستی خود هستند. این کشورها می‌توانند با الگوبرداری از مقررات اتحادیه اروپا، بوم‌زدایی را در قوانین خود بگنجانند. در کشورهای مانند اوکراین و گرجستان جنبش‌های محیط‌زیستی در حال رشد هستند و می‌توانند فشار بیشتری برای تصویب قوانین سخت‌گیرانه‌تر وارد کنند. در نهایت تخریب محیط‌زیست در این کشورها، مانند بحران آب در آسیای مرکزی (دریاچه آرال) و آلودگی گسترده جنگل‌ها و رودخانه‌ها می‌تواند موجب افزایش تلاش‌ها برای جرم‌انگاری اکوساید شود.

بنابراین اوکراین و بلاروس از معدود کشورهای پسا شوروی هستند که بوم‌زدایی را به‌طور مستقل جرم‌انگاری کرده‌اند، هرچند که اجرای این قوانین

است، بیشتر بر کنترل آلودگی و حفاظت از منابع تمرکز دارد و به مسئله تخریب نظاممند زیست‌بومها کمتر توجه شده است. این شکاف در چارچوب قانونی، تلاش‌ها برای حفاظت از تنوع زیستی ایران، به ویژه در مناطق حساس زیست‌محیطی مانند دریای خزر و کوه‌های زاگرس را تضعیف کرده است.

علاوه بر این، ایران امضاکننده معاهدات بین‌المللی مختلفی است که بر حفاظت از محیط زیست، از جمله کنوانسیون تنوع زیستی، تأکید دارند. با این حال، ضعف در مکانیسم‌های اجرای قانون و عدم هماهنگی قوانین داخلی با استانداردهای بین‌المللی، توانایی ایران را برای پاسخگویی به عوامل آسیب‌های محیط‌زیستی، از آلودگی صنعتی تا جنگل‌زدایی غیرقانونی، محدود می‌کند.

تاکنون، در قوانین ایران هیچ اقدامی رسمی برای جرم‌انگاری «بوم‌زدایی» صورت نگرفته است. اگرچه نشانه‌هایی از آستانه‌های لازم برای تحقق این جرم، مانند «شدت، گستردگی و بلندمدت بودن» در اصل ۵۰ قانون اساسی^۲ و همچنین بند ۲ قسمت ب ماده ۱ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴^۳ وجود دارد، اما این کافی نیست. تحقق جرمی در سطح بوم‌زدایی، که در سطح بین‌المللی به‌عنوان پنجمین جرم اساسنامه رم مطرح شده است، نیازمند تعریف دقیق و تعیین مجازات‌های متناسب با آستانه‌های لازم برای وقوع آن است. جرم‌انگاری بوم‌زدایی (اکوساید) به‌عنوان یک جرم مستقل هنوز جایگاه مشخصی در حقوق کیفری ایران ندارد. عناصر کلیدی در قوانین ایران شامل موارد زیر است.

۲. ۳. ایراد خسارت شدید به محیط زیست از قبیل مسموم کردن آنها و آتش زدن جنگل‌ها (به قصد تأثیرگذاری بر خط مشی، تصمیمات و اقدامات دولت جمهوری اسلامی ایران، سایر کشورها و یا سازمان‌های بین‌المللی دارای نمایندگی در قلمرو جمهوری اسلامی ایران).

ایران، به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین کشورهای مستقل جهان، با ثروتی بی‌نظیر از نظر تنوع زیستی روبه‌رو است. شرایط اقلیمی خاص این کشور، متأثر از عوامل زمین‌شناسی و عارضه‌نگاری^۱، به وجود بیابان‌ها، کوه‌ها، جنگل‌ها و دشت‌ها منجر شده است و ایران را از لحاظ جغرافیایی به منطقه‌ای با تنوع زیستی بالا تبدیل کرده است. با این حال، تغییرات سریع محیط‌زیستی ناشی از فعالیت‌های صنعتی و انسانی، از جمله کشاورزی بی‌رویه، تخلیه منابع آبی، فرسایش خاک، بیابان‌زایی، جنگل‌زدایی، گسترش شهری، آتش‌سوزی جنگل‌ها و آلودگی هوا، آب و خاک، تهدیدی جدی برای زیست‌بوم‌های این کشور به شمار می‌رود (Pilehvar, 2021) (Ghaedi, 2020) (Ebadi et (Dehcheshmeh & al., 2020).

ایران با چالش‌های جدی محیط‌زیستی و تخریب سریع زیست‌بوم‌ها مواجه است. برخی از این چالش‌ها ناشی از عوامل طبیعی هستند، اما بسیاری از آنها ریشه در فعالیت‌های انسانی دارند. این تهدیدها نه‌تنها اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیبایی‌شناسی دارند، بلکه نگرانی‌های عمیق‌تری مانند نیاز به محیط‌زیستی سالم برای بقای انسان‌ها را نیز به همراه دارند. تخریب جامع زیست‌بوم‌های طبیعی، به‌عنوان یکی از جدی‌ترین معضلات محیط‌زیستی ایران مطرح شده است (Savari et al., 2022) (Dehcheshmeh & Ghaedi, 2020) (Jaafari et al., 2022).

با وجود این، قانون ایران به‌طور صریح بوم‌زدایی را به رسمیت نمی‌شناسد. مقررات محیط‌زیستی ایران، که عمدتاً در قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۹۵۳ و اصلاحات بعدی آن آمده

¹ Topography

^۲ اصل ۵۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیرقابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.

۱- تجاوز به مناطق حفاظت‌شده و زیست‌بوم‌های شکننده: در صورتی که این تجاوز باعث آسیب شدید به تنوع‌زیستی و منابع طبیعی شود، و در صورتی که این تهاجم با سوءاستفاده، فریب یا تأمین مالی غیرقانونی همراه باشد، مرتکب به حبس تا سه سال محکوم می‌شود.

۲- آتش‌سوزی در جنگل‌ها و گیاهان: اگر آتش‌سوزی به دلیل سهل‌انگاری شخص مرتکب، غیرقابل کنترل شود، مرتکب به حبس از سه تا شش ماه محکوم خواهد شد. اگر این جرم منجر به مرگ یک یا چند نفر شود، مجازات حبس از سیزده تا شانزده سال تعیین شده است.

۳- جرایم علیه گیاهان و جانوران وحشی: در صورتی که این جرم در زمان تولید مثل یا در مناطق حفاظت‌شده رخ دهد، حداکثر مجازات اعمال خواهد شد.

۴- آلودگی منابع آب: فردی که باعث آسیب شدید به منابع آبی شود، به حبس از سه تا پنج سال محکوم خواهد شد.

۵- تخریب سرزمین و بیابان‌زایی: اگر این تخریب منجر به فرسایش شدید یا بیابان‌زایی شود، مرتکب به حبس از سه تا پنج سال محکوم خواهد شد.

۶- آلودگی هوا: فردی که با نقض قوانین موجب آلودگی شدید هوا و آسیب به منابع طبیعی یا سلامت انسان شود، به حبس از یک تا سه سال محکوم می‌شود.

با اینکه اکوادور به‌طور رسمی از واژه «بوم‌زدایی» استفاده نمی‌کند، اما خسارت عمدی به محیط زیست، چه در زمان جنگ و چه در زمان صلح، به‌عنوان یک جرم شدید تلقی شده و حداکثر مجازات برای آن در نظر گرفته می‌شود. اکوادور همچنین اولین کشوری است که طبیعت را به‌عنوان یک «موضوع حقوق» به رسمیت شناخته و در قانون اساسی خود، ضمانت‌های محکمی برای حفاظت از آن ارائه کرده است.

۳،۳،۱ اصل ۵۰ قانون اساسی ایران

به حفاظت از محیط‌زیست تأکید دارد و هرگونه فعالیت اقتصادی و توسعه‌ای که موجب آلودگی یا تخریب غیرقابل جبران محیط‌زیست شود را منع می‌کند.

۳،۳،۲ قانون حفاظت و بهسازی محیط‌زیست (۱۳۵۳)

بر حفاظت از منابع طبیعی تأکید دارد، اما ضمانت اجرای کیفری ضعیفی دارد.

۳،۳،۳ قانون مجازات اسلامی

برخی مواد مربوط به تخریب محیط‌زیست را پوشش می‌دهد، اما همچنان بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم مستقل تعریف نشده است.

۳،۳،۴ قانون جلوگیری از آلودگی هوا، قانون مدیریت پسماندها، و قانون حفاظت از خاک

همگی به موضوعات محیط‌زیستی مرتبط هستند، اما مستقیماً بوم‌زدایی را جرم‌انگاری نکرده‌اند.

۳،۴ اکوادور و ویتنام

مواد ۸۶، ۸۷، ۸۸، ۹۰ و ۹۱ قانون اساسی ۱۹۹۸ اکوادور به ترتیب به شناسایی حق بر محیط‌زیست سالم، جبران خسارات محیط‌زیستی، حق دسترسی به اطلاعات محیط‌زیستی، تدابیر پیشگیرانه و اصل اقدام احتیاطی، و همچنین حق اقامه دعوی برای حمایت از محیط زیست پرداخته‌اند (Mashhadi, 2018, 221-222). در قانون جزایی خود به جرم‌انگاری بوم‌زدایی پرداخته است.

فصل چهارم قانون مجازات اکوادور ۲۰۱۴ که به عنوان قانون جامع کیفری طبقه‌بندی شده است، به جرایم علیه محیط‌زیست و طبیعت یا پاجاماما (مادر زمین) اختصاص دارد. مصادیق بوم‌زدایی در این قانون به شرح زیر است و حداکثر مجازات‌ها برای آنها تعیین شده است.

رویگرد فعال‌تر برای جلوگیری از آسیب‌های محیط-زیستی ارائه می‌کند.

البته چالش‌هایی همچنان وجود دارد، به ویژه در حوزه اجرای این حقوق و پیچیدگی‌های مربوط به مسئولیت‌پذیری شرکت‌ها برای تخریب محیط-زیست، شیوه‌های استخراج نفت در آمازون تضاد بین منافع اقتصادی و حفاظت از محیط‌زیست را نشان می‌دهد. با وجود مکانیسم‌های قانونی موجود، اجرای حقوق طبیعت ممکن است متناقض باشد، که ضرورت وجود یک سیستم اجرایی قوی‌تر و آموزش گسترده‌تر درباره این حقوق را نشان می‌دهد.

پیشینه‌های قانونی اخیر نشان از تغییری در محاسبات حقوقی شرکت‌ها و دولت‌ها دارد، به‌ویژه در رابطه با جرایم محیط‌زیستی. دعاوی علیه شرکت‌های نفتی و تلاش برای حفاظت از سرزمین‌های بومی نمونه‌ای از این جنبش رو به رشد برای اجرای موثرتر حقوق محیط‌زیستی است. طرفداران عدالت محیط‌زیستی همچنان به دنبال تقویت چارچوب‌های قانونی هستند و امیدوارند که به رسمیت شناختن بوم‌زدایی به عنوان جرمی هم‌تراز با جنایت علیه بشریت، به تکامل در تفکر قانونی و مدیریت محیط‌زیستی منجر شود.

در نتیجه، با اینکه سیستم حقوقی اکوادور چارچوب پیشگامانه‌ای برای مقابله با بوم‌زدایی فراهم کرده است، اصلاحات و حمایت‌های مداوم برای تحقق پتانسیل کامل عدالت محیط‌زیستی ضروری است.

ازسوی دیگر، سیاست‌های کلی مندرج در قانون اساسی ویتنام بر بهره‌برداری منطقی از منابع طبیعی و حفاظت از محیط‌زیست تأکید دارد و هرگونه اقدامی که منجر به تخریب منابع طبیعی یا محیط‌زیست شود را ممنوع می‌کند. افراد و سازمان‌ها موظف به حمایت، بازسازی و بهره‌برداری عاقلانه و اقتصادی از محیط‌زیست هستند (Mashhadi, 2018, 208). براساس ماده ۲۷۸ قانون مجازات ویتنام ۱۹۹۰، بوم‌زدایی به معنای تخریب

اصل ۱۷۱ قانون اساسی اکوادور تصریح می‌کند: «طبیعت یا پاجامام، که حیات در آن ایجاد و تکثیر می‌شود، حق دارد که وجود داشته باشد و چرخه‌های حیاتی خود را حفظ و بازتولید کند.» این مفهوم که به عنوان «حقوق طبیعت» شناخته می‌شود، در سال ۲۰۰۸ وارد قانون اساسی اکوادور شد و در قانون مجازات سال ۲۰۱۴ نیز انعکاس یافت (Kroger and Lalander, 2016: 682-702).

رویگرد «عدالت بوم‌محور» که در اکوادور پیاده شده است، سه وجه اصلی دارد: حمایت از حقوق غیرانسانی، حقوق طبیعت و حقوق زمین. این رویکرد تصدیق می‌کند که زیست‌کره و موجودات غیرانسانی دارای ارزش ذاتی هستند و می‌توانند به‌عنوان بزه‌دیده جرم شناخته شوند، حتی اگر انسان به‌طور مستقیم آسیب نبیند

(Cullinan, 2011: 136-146) (Preston, 2011: 136-146) (Cullinan, 2003:118). (Pelizzon and Ricketts, 2015:105-124) ((Fisher, 2010:95-112) (Donnelly and Bishop, 2007: 101.

نظام حقوقی اکوادور به طور فزاینده‌ای به ضرورت فوری رسیدگی به تخریب محیط زیست پی برده است. اکوادور به دلیل قانون اساسی منحصر به فرد خود که طبیعت را به‌عنوان یک «موضوع حقوق» به رسمیت شناخته است، قابل توجه است و این نشان‌دهنده ارتباط ذاتی بین سلامت محیط-زیست و رفاه انسان است (Walters, 2011: 263).

ادغام حقوق طبیعت در قانون اساسی سال ۲۰۰۸، سابقه‌ای برای قوه قضاییه محیط‌زیست ایجاد کرد. ماده ۷۱ این قانون می‌گوید طبیعت، یا مادر زمین، حق دارد که وجود داشته باشد، حفظ شود و چرخه‌های حیاتی خود را بازسازی کند. این ماده به سازمان‌های مردم‌نهاد قدرت می‌دهد تا از محیط-زیست دفاع کنند و مبنایی برای طرح دعاوی محیط-زیستی فراهم می‌کند. در حالی که چارچوب‌های قانونی سنتی بر جبران خسارت تأکید دارند، مدل اکوادور به اجرای حقوق طبیعت اجازه می‌دهد و یک

تلاش‌های این کشور برای حفاظت از میراث طبیعی خود برای نسل‌های آینده را تقویت نماید.

بنابراین، این کشورها توجه ویژه‌ای به حفاظت از محیط‌زیست دارند و در قوانین خود از جمله مواردی چون حفاظت از جنگل‌ها و منابع طبیعی اشاره کرده‌اند. در ویتنام، به‌ویژه در زمینه آلودگی‌های محیط‌زیستی اقدامات قوی‌تری انجام شده است.

قانون اساسی اکوادور حقوق طبیعت را به رسمیت می‌شناسد و بوم‌زدایی را جرم‌انگاری کرده است. ویتنام، قوانین سختگیرانه‌ای علیه آلاینده‌های محیط‌زیستی دارد و در برخی موارد مجازات‌های شدیدی از جمله حبس ابد برای تخریب گسترده اکوسیستم (زیست‌بوم)‌ها در نظر گرفته شده است.

۳٫۵ اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا در این زمینه بسیار پیشرفته است و اقدامات قانونی و سیاست‌های متعددی برای حفاظت از محیط‌زیست و مبارزه با بوم‌زدایی وضع کرده است. این قوانین، به ویژه در رابطه با تأثیرات تغییرات اقلیمی و آلودگی‌های صنعتی، بسیار گسترده و جامع هستند. اتحادیه اروپا، مقررات جامعی برای حفاظت از محیط‌زیست وضع کرده و مصادیق بوم‌زدایی در حال حاضر به‌عنوان یک جرم شدید تلقی می‌شود.

اتحادیه اروپا یکی از پیشروترین نهادهای جهانی در زمینه جرم‌انگاری مصادیق بوم‌زدایی است. این اتحادیه از طریق دستورالعمل‌های مختلف و مقررات محیط‌زیستی، سازوکارهایی برای مبارزه با جرایم محیط‌زیستی تدوین کرده است.

مهم‌ترین قوانین و مقررات مرتبط با حوزه محیط‌زیست و بوم‌زدایی در اتحادیه اروپا به شرح زیر است.

محیط‌زیست طبیعی تعریف شده است که چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ، به عنوان جنایتی علیه بشریت تلقی می‌شود. در قانون مجازات دسامبر ۱۹۹۹، فصلی به جرایم علیه محیط‌زیست اختصاص یافته بود که با قانون مجازات جولای ۲۰۱۶ لغو شد.

سیستم حقوقی ویتنام نشان‌دهنده آگاهی فزاینده از ضرورت حفاظت از محیط‌زیست است. قانون اساسی سال ۲۰۱۳ به‌صراحت حق برخورداری از محیط‌زیست سالم را به رسمیت شناخته و تعهدات دولت را در راستای حفظ تعادل محیط‌زیستی مشخص می‌کند. قوانین مختلفی همچون قانون حفاظت از محیط‌زیست، اصول توسعه پایدار و کنترل آلودگی را تبیین می‌کنند. با این وجود، علی‌رغم ایجاد چارچوب قانونی مناسب، اجرای این قوانین و پاسخگویی در بسیاری موارد ناکافی است و در نتیجه منجر به تداوم آسیب‌های محیط‌زیستی می‌شود.

یکی از چالش‌های اصلی مقابله با بوم‌زدایی در ویتنام، فقدان تعریف دقیق قانونی از این اصطلاح است. بخلاف جنایات علیه بشریت یا نسل‌زدایی، بوم‌زدایی در قانون ویتنام به‌عنوان یک جرم قابل تعقیب به‌طور مشخص تعریف نشده است. این خلاء قانونی باعث پیچیدگی در تلاش‌ها برای پاسخگو کردن عاملان خسارت‌های گسترده محیط‌زیستی شده است. علاوه بر این، روند صنعتی‌شدن سریع ویتنام فشار مضاعفی بر منابع طبیعی وارد کرده و اغلب رشد اقتصادی بر پایداری محیط‌زیستی اولویت یافته است.

در نتیجه، درحالی‌که ویتنام در به رسمیت شناختن حقوق محیط‌زیستی در سیستم حقوقی خود گام‌های مهمی برداشته است، فقد قوانین جامع مرتبط با بوم‌زدایی همچنان یک چالش جدی به شمار می‌رود. ایجاد چارچوبی قانونی که بوم‌زدایی را به‌طور دقیق تعریف کرده و مجازات‌های مشخصی برای آن تعیین کند، می‌تواند به‌طور چشمگیری

۳/۵/۱ تاریخچه تصویب قوانین محیط‌زیستی اتحادیه اروپا

اتحادیه اروپا از دهه‌ها پیش قوانینی را در راستای حفاظت از محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن تصویب کرده است. این قوانین نه تنها به استانداردهای محیط‌زیستی در داخل کشورهای عضو اتحادیه کمک کرده‌اند، بلکه بر سیاست‌ها و قوانین جهانی نیز تأثیرگذار بوده‌اند. اولین اقدامات رسمی اتحادیه اروپا در زمینه حفاظت از محیط‌زیست در دهه ۱۹۷۰ میلادی آغاز شد. در این دوران، قوانین اولیه‌ای برای جلوگیری از آلودگی هوا، آب و خاک به تصویب رسید. در دهه ۱۹۹۰، مقررات بیشتر به سمت حفاظت از تنوع‌زیستی و مبارزه با آلودگی‌های صنعتی سوق پیدا کردند. یکی از مهم‌ترین اقدامات اتحادیه اروپا در جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست، «دستورالعمل ۲۰۰۸/۹۹/EC»^۱ است. به‌ویژه در زمینه حفاظت از محیط‌زیست و حمایت کیفری از آن در کشورهای عضو تأکید دارد. این دستورالعمل بر جرم‌انگاری تخریب‌های عمدی یا غیرعمدی محیط‌زیست توسط افراد یا سازمان‌ها تأکید می‌کند.

۳/۵/۲ تصویب قانون جرم‌انگاری بوم‌زدایی در اتحادیه اروپا

قانون و مقررات بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم مستقل در قوانین اتحادیه اروپا همچنان در حال توسعه است، و با وجود تلاش‌هایی که از سال‌های گذشته برای جرم‌انگاری آن انجام شده، هنوز تصویب نهایی آن در سطح اتحادیه به طور رسمی در دست بررسی است.

در سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۲، برخی اعضای پارلمان اروپا به پیشنهاد جرم‌انگاری بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم مستقل در اتحادیه اروپا پرداخته‌اند. این

پیشنهاد با هدف مقابله با جرایم محیط‌زیستی به‌ویژه در مواردی که تخریب عمدی محیط‌زیست به شکلی گسترده و تهدیدکننده برای بشریت باشد، مطرح شد.

در سال ۲۰۱۷، پیشنهاد رسمی جرم‌انگاری بوم‌زدایی در پارلمان اروپا در قالب قطعنامه رسمی، به طور خاص خواستار افزودن «جرم بوم‌زدایی» به قوانین و مقررات کیفری اتحادیه اروپا شد. این پیشنهاد براساس نیاز به مقابله با تخریب‌های گسترده محیط‌زیستی نظیر آلودگی‌های صنعتی و تخریب عمدی اکوسیستم (زیست‌بوم)‌ها بود. در این قطعنامه، تأکید شد که تخریب محیط‌زیست می‌تواند پیامدهای جبران‌ناپذیری برای بشریت داشته باشد و باید به‌طور جدی به‌عنوان یک جرم کیفری شناخته شود.

پیشنهادات تغییرات در قانون و تعقیب آن در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۱۹ در اتحادیه اروپا، اصلاحات بیشتری در زمینه محیط‌زیست به همراه داشت و برخی از کشورهای عضو مانند فرانسه، بلژیک، و آلمان نیز اقدامات ملی برای جرم‌انگاری بوم‌زدایی را به‌طور جدی‌تر مورد بررسی قرار دادند. در این سال‌ها، پرونده‌های مطرح شده در دادگاه‌های اتحادیه اروپا در ارتباط با نقض حقوق محیط‌زیست و تصمیمات محیط‌زیستی به‌ویژه در حوزه تغییرات اقلیمی، زمینه‌ساز جدی‌تر شدن پیشنهاد جرم‌انگاری بوم‌زدایی شد. آخرین تحولات و روند جاری از سال ۲۰۲۱ تاکنون، در حال حاضر، پیشنهاد جرم‌انگاری بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم بین‌المللی و اتحادیه‌ای در دست بررسی قرار دارد و تلاش‌هایی برای تصویب آن در سطح قانونی در حال انجام است. اتحادیه اروپا در این زمینه به دنبال تصویب مقرراتی است که بتواند به‌طور خاص با تخریب‌های عمدی

² REGULATIONS REGULATION (EU) 2021/1119 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law').

¹ Directive 2008/99/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on the protection of the environment through criminal law (Text with EEA relevance). ELI: <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/99/oj>

بوم‌زدایی در اتحادیه اروپا تقریباً ناشناخته بود، اما با افزایش آگاهی تخصصی و حمایت‌های دیپلماتیک، حقوقی و سیاسی، پارلمان اتحادیه اروپا توانست در تاریخ ۱۷ آوریل این متن تاریخی را به تصویب برساند.

ماده ۲ این دستورالعمل به تعاریف مربوط به آستانه‌های بوم‌زدایی اختصاص دارد. طبق بند ۱ الف ماده ۳، «شدید» به معنای آسیبی است که تغییرات نامطلوب بسیار شدید، اختلال یا آسیب شدید به عناصر محیط‌زیستی از جمله تأثیرات مخرب بر زندگی انسان یا منابع طبیعی را به همراه داشته باشد. «گسترده» به آسیبی اشاره دارد که از مرزهای یک منطقه جغرافیایی محدود عبور کرده، از مرزهای ملی فراتر رفته یا زیست‌بومها، گونه‌ها یا تعداد زیادی از انسان‌ها را تحت تأثیر قرار دهد. «بلندمدت» نیز به معنای آسیبی است که بازایی طبیعی آن در مدت زمان معقول امکان‌پذیر نباشد. ماده ۳ این دستورالعمل به جرایم، شدت و آستانه‌های بوم‌زدایی پرداخته و بر ضرورت جرم‌انگاری این جرایم در سیستم‌های حقوقی کشورهای عضو تأکید دارد. براین اساس، کشورهای عضو موظف‌اند اطمینان حاصل کنند که هر رفتاری که منجر به آسیب‌های شدید، گسترده، بلندمدت یا غیرقابل برگشت به محیط‌زیست می‌شود، به‌عنوان یک جرم شدید تلقی شده و با قوانین داخلی آنها تحریم شود.

در نهایت دستورالعمل 2024/1203 (EU) یکی از اسناد حقوقی مهم اتحادیه اروپا است^۶ که هدف آن تقویت حفاظت از محیط‌زیست از طریق قوانین کیفری است. این دستورالعمل برای مقابله با جرایم محیط‌زیستی شدید که می‌توانند به

اکوسیستم (زیست‌بوم)ها، تخریب جنگل‌ها، و آلودگی‌های صنعتی مقابله کند.

اتحادیه اروپا در تاریخ ۲۱ مارس ۲۰۲۳ با انتشار دستورالعملی تجدیدنظر شده در قوانین کیفری مرتبط با حفاظت از محیط زیست^۱، گامی مهم در به رسمیت شناختن مفهوم «بوم‌زدایی» برداشت. این دستورالعمل، پس از بررسی چهارکمیته مشورتی قبلی، که مهم‌ترین آنها کمیته امور حقوقی بود^۲، به تصویب رسید. این کمیته به اتفاق آرا، شدیدترین جرایم محیط‌زیستی از جمله بوم‌زدایی را در متن پیشنهادی جرم‌انگاری کرده است. تعریف ارائه‌شده در این متن پیشنهادی بسیار نزدیک به تعریف اجماع بین‌المللی هیئت کارشناسان مستقل در ژوئن ۲۰۲۱ است.

در پیش‌نویس هیئت کارشناسان مستقل^۳ پیشنهاد شده بود که با در نظر گرفتن شرایط آسیب‌های محیط‌زیستی، بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم مستقل به رسمیت شناخته شود و تعریفی خاص برای «بزرگ‌ترین جرایم» ارائه گردد. این جرایم شامل آسیب‌های «شدید، گسترده یا بلندمدت و غیرقابل برگشت» است. دولت‌های عضو اتحادیه اروپا نیز موظف شده‌اند تا اطمینان حاصل کنند که این جرایم در نظام‌های قانونی‌شان جرم‌انگاری و مجازات شود.^۴

واژه بوم‌زدایی به‌طور خاص در مقدمه این دستورالعمل پیشنهادی به کار رفته، جایی که به شرایط آسیب‌های شدید، گسترده، بلندمدت یا غیرقابل برگشت اشاره شده است. این اولین بار است که چنین تعریفی در سطح قانونی اتحادیه اروپا گنجانده شده است. تنها سه سال پیش، مفهوم

<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/trilogue.html>

^۶ DIRECTIVE (EU) 2024/1203 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL, of 11 April 2024.

on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC

^۱ EU Directive on the protection of the environment through criminal law

^۲ Committee on Legal Affairs

^۳ IEP

^۴ <https://www.stopeccocide.earth/breaking-news-2023/eu-unanimous-vote-in-legal-committee-to-recognize-ecocide-level-crimes>

^۵ <https://www.stopeccocide.earth/legal-definition>

محیطزیستی سه تا پنج سال حبس است. در صورتی که جرم منجر به مرگ یا آسیب‌های شدید شود، مجازات حداکثر می‌تواند تا ده سال حبس باشد.

همچنین، شرکت‌ها یا سازمان‌ها با جریمه‌های سنگین مواجه خواهند شد. این جریمه‌ها می‌تواند به درصدی از درآمد جهانی شرکت‌ها تعلق گیرد که برای برخی از جرایم به ۵٪ از درآمد جهانی یا ۴۰ میلیون یورو می‌رسد. برای جرایم کمتر، این جریمه‌ها به ۳٪ از درآمد جهانی یا ۲۴ میلیون یورو می‌رسد.

۴- مجازات‌های تکمیلی: علاوه بر مجازات‌های اصلی، دستورالعمل امکان اعمال مجازات‌های تکمیلی را نیز پیش‌بینی کرده است. این مجازات‌ها شامل محرومیت از دسترسی به قراردادهای دولتی، ممنوعیت از تصدی مقامات عالی در شرکت‌ها و الزام به ترمیم وضعیت محیطزیست در مواردی است که آسیب وارده قابل بازسازی باشد. همچنین، شخصیت‌های حقوقی ممکن است با مجازات‌هایی مانند انحلال یا تعطیلی عملیات مرتبط با جرم روبرو شوند.

۵- تقویت اجرای قوانین و مقررات: دستورالعمل بر تقویت مکانیسم‌های اجرایی تأکید دارد. این امر باعث می‌شود که مقامات اجرایی منابع و آموزش‌های لازم را برای مبارزه مؤثر با جرایم محیطزیستی دریافت کنند. همچنین، حمایت از مدافعان محیطزیست که در پیگیری‌های کیفری نقش دارند، در نظر گرفته شده است.

۶- هم‌راستایی با توافق سبز اروپا^۱: این دستورالعمل بخشی از خط‌مشی بزرگتر اتحادیه اروپا است، به ویژه در راستای توافق سبز اروپا^۲. هدف این است که آسیب‌های محیطزیستی ناشی از صنایع

اکوسیستم (زیست‌بوم)‌ها و سلامت انسانی آسیب برسانند، به تصویب رسید. این دستورالعمل بر اساس قانون قبلی دستورالعمل ۹۹/۲۰۰۸ (EC) تدوین شده است، اما تغییرات مهمی از جمله افزایش مجازات‌ها را در خود جای داده است. در ادامه، مهم‌ترین نکات این دستورالعمل آورده شده است.

۱- گسترش دامنه جرایم محیطزیستی: دستورالعمل فهرست جدیدی از جرایم محیطزیست را تعریف می‌کند. این جرایم شامل نقض قوانین مرتبط با بازیافت غیرقانونی کشتی‌ها، برداشت آب، نقض قوانین اتحادیه اروپا در خصوص مواد شیمیایی و گازهای فلورینه‌شده و همچنین اخلال در زیستگاه‌های محافظت‌شده و گونه‌های حفاظت‌شده است.

۵- جرایم خاص و شرایط تشدید مجازات: یک دسته جدید از «جرایم خاص» معرفی شده است که شامل جنایاتی می‌شود که منجر به تخریب گسترده یا غیرقابل بازگشت محیطزیست می‌شوند. به عنوان مثال، اقداماتی که به تخریب اکوسیستم (زیست‌بوم)‌ها یا زیستگاه‌های ارزشمند منجر می‌شود، به‌طور شدیدتر مجازات می‌شود. این به مفهوم «بوم‌زدایی» جرم‌زدایی محیطزیستی شباهت دارد که تخریب گسترده محیطزیست را جرم می‌شمارد. دستورالعمل شرایط تشدید مجازات را نیز در نظر گرفته است، مانند زمانی که جرم توسط گروه‌های جنایت‌کار سازمان‌یافته (مانند اکومافیا) انجام می‌شود یا هنگامی که از جرم، منافع مالی زیادی حاصل شود.

۳- مجازات‌ها: دستورالعمل مجازات‌های شدیدی را معرفی می‌کند. برای افراد حقیقی (از جمله مدیران اجرایی شرکت‌ها)، حداقل مجازات برای جرایم شدید

^۲ کمیسیون اروپا مجموعه‌ای از پیشنهادها را برای مناسب ساختن سیاست‌های آب و هوا، انرژی، حمل‌ونقل و مالیات اتحادیه اروپا برای کاهش انتشار خالص گازهای گلخانه‌ای تا سال ۲۰۳۰ حداقل ۵۵ درصد در مقایسه با سطوح سال ۱۹۹۰ اتخاذ کرده است.

^۱ European Green Deal
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/delivering-european-green-deal_en

نشده است، بلکه به‌طور کلی تحت عنوان تخریب محیط‌زیست یا نقض مقررات محیط‌زیستی قرار می‌گیرد.

بنابراین، دستورالعمل‌های مختلف اتحادیه اروپا به‌طور کلی در حوزه حفاظت از محیط‌زیست از طریق قوانین کیفری قابل تفکیک هستند. دستورالعمل (EC ۹۹/۲۰۰۸) به‌طور خاص به جرم‌انگاری تخریب محیط‌زیست در سطح کلان می‌پردازد، در حالی که بوم‌زدایی در این دستورالعمل به‌طور مشخص تعریف نشده است و ممکن است به‌طور غیرمستقیم تحت برخی از مواد قانونی این دستورالعمل یا دیگر چارچوب‌های محیط‌زیستی مورد بررسی قرار گیرد.

۳،۵،۳ چالش‌ها و فرصت‌های جرم‌انگاری بوم‌زدایی در اتحادیه اروپا

چالش‌ها شامل: ۱- عدم اجماع کامل: با وجود تلاش‌های زیاد، هنوز تمام کشورهای عضو اتحادیه اروپا درباره جرم‌انگاری بوم‌زدایی به توافق کامل نرسیده‌اند. ۲- مقاومت از سوی بخش‌های صنعتی: برخی از کشورهای صنعتی ممکن است در برابر تصویب چنین قانونی مقاومت کنند، زیرا ممکن است به کاهش فعالیت‌های صنعتی منجر شود و هزینه‌های اقتصادی زیادی به‌بار آورد.

فرصت‌ها شامل: ۱- حمایت عمومی و بین‌المللی: بسیاری از سازمان‌های محیط‌زیستی و گروه‌های فعال در حوزه محیط‌زیست از تصویب این قانون حمایت کرده‌اند. ۲- تناسب با اهداف جهانی: تصویب این قانون در اتحادیه اروپا می‌تواند به‌طور گسترده‌ای با اهداف توسعه پایدار و توافقات جهانی مانند توافق پاریس در زمینه تغییرات اقلیمی هماهنگ شود.

تلاش‌ها برای تصویب قانون جرم‌انگاری بوم‌زدایی در اتحادیه اروپا همچنان در حال پیشرفت است و ممکن است در آینده‌ای نزدیک به‌عنوان یک قانون رسمی در سطح اتحادیه به تصویب برسد. این قانون می‌تواند نقشی اساسی در مقابله با تغییرات

مختلف کاهش یابد و کسانی که مسئول آسیب هستند، به‌طور جدی مسئول شناخته شوند.

در مجموع، دستورالعمل (EU) 2024/1203 گام بزرگی در جرم‌انگاری تخریب‌های شدید محیط‌زیستی است و به اتحادیه اروپا کمک می‌کند تا به‌طور جدی‌تر با جرایم محیط‌زیستی مشابه به سایر جنایات عمده برخورد کند. این دستورالعمل اتحادیه اروپا را به اولین نهاد منطقه‌ای تبدیل می‌کند که تخریب‌های گسترده و شدید محیط‌زیستی را جرم‌انگاری می‌کند.

نکته حائز اهمیت در دستورالعمل اتحادیه اروپا، که نباید محل خلط مباحث قرار بگیرد اینست که، جرم‌انگاری بوم‌زدایی در دستورالعمل اتحادیه اروپا، به‌طور خاص، با دستورالعمل اتحادیه اروپا در مورد حفاظت از محیط‌زیست در مقابل مصادیق ارتكابی بوم‌زدایی از طریق قوانین کیفری (Directive 2008/99/EC) متفاوت است و به دلایل زیر، دو مفهوم مرتبط اما مجزا به حساب می‌آیند.

۱- دستورالعمل اتحادیه اروپا در مورد حفاظت از محیط‌زیست از طریق قوانین و مقررات کیفری در سال ۲۰۰۸ تصویب شد و هدف اصلی آن تعیین چارچوب‌های قانونی برای حفاظت از محیط‌زیست از طریق قوانین کیفری در کشورهای عضو اتحادیه اروپا است. این دستورالعمل به‌ویژه تمرکز دارد بر جرایم محیط‌زیستی مانند تخریب آگاهانه یا عمدی محیط‌زیست، آلودگی‌های محیطی و نقض مقررات محیط‌زیستی، و نظارت بر تطابق کشورهای عضو با قوانین مرتبط.

۲- جرم‌انگاری بوم‌زدایی به معنی تخریب یا کاهش کیفیت اکوسیستم (زیست‌بوم)ها و زیستگاه‌ها است که می‌تواند در اثر فعالیت‌های انسانی نظیر جنگل‌زدایی، آلودگی، و تغییرات اقلیمی به وجود آید. در برخی از زمینه‌ها و کشورهای عضو اتحادیه اروپا، مورد توجه قرار گرفته است، اما بوم‌زدایی به‌طور خاص در دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا به‌عنوان یک جرم مستقل به رسمیت شناخته

کشورهایی که هنوز قوانین مستقلی برای جرم‌انگاری بوم‌زدایی ندارند، از جمله ایران و کشورهای آسیای میانه (قزاقستان، تاجیکستان، قرقیزستان)، باید قوانینی جامع و مستقل در این زمینه تدوین کنند. جرم‌انگاری بوم‌زدایی باید از یک طرف به مسئولیت‌های قانونی صنایع و افراد در قبال محیط‌زیست اشاره کند و از طرف دیگر، پیامدهای مخرب محیط‌زیستی ناشی از اعمال غیرمسئولانه باید با مجازات‌های شدید مواجه شود. تدوین این قوانین و مقررات کمک خواهد کرد تا کشورها در سطح داخلی با تخریب‌های محیط‌زیستی مقابله کنند و هم‌زمان مسئولیت‌های بین‌المللی خود را در زمینه محیط‌زیست به‌طور جدی‌تری بپذیرند.

کشورهای پساشوروی و ایران می‌توانند با همکاری بیشتر با اتحادیه اروپا و سایر نهادهای بین‌المللی، قوانین خود را به استانداردهای جهانی نزدیک کنند. از آنجا که تخریب محیط‌زیست یک مسئله جهانی است، همکاری بین‌المللی می‌تواند زمینه‌ساز تقویت قوانین داخلی و پیگیری بهتر پرونده‌ها در سطح جهانی باشد. این همکاری‌ها می‌تواند شامل به‌اشتراک‌گذاری دانش و تجربیات حقوقی، برگزاری نشست‌های بین‌المللی، و همکاری در زمینه اجرای قوانین و نظارت بر فعالیت‌های محیط‌زیستی باشد.

یکی از مؤثرترین راه‌ها برای مقابله با تخریب محیط‌زیست، اعمال مجازات‌های شدید و بازدارنده است. مجازات‌هایی مانند حبس‌های طولانی‌مدت و جریمه‌های سنگین می‌تواند به عنوان یک عامل بازدارنده برای صنایع آلاینده و افرادی که اقدام به تخریب محیط‌زیست می‌کنند، عمل کند. این مجازات‌ها باید برای افرادی که به‌طور عمدی و به دلیل سودجویی به بوم‌زدایی دامن می‌زنند، به‌ویژه در صنایعی مانند استخراج معادن، کشاورزی صنعتی و ساخت‌وساز، در نظر گرفته شود.

یکی از راه‌حل‌های مؤثر دیگر، راه‌اندازی دادگاه‌های اختصاصی برای رسیدگی به پرونده‌های محیط‌زیستی است. این دادگاه‌ها می‌توانند در

اقلیمی و تخریب محیط‌زیست ایفا کند و کشورهای عضو اتحادیه را موظف به پذیرش استانداردهای بالاتری در حفاظت از اکوسیستم (زیست‌بوم)‌ها کند. بسیاری از کشورها مجازات‌هایی مانند جریمه‌های مالی، مسئولیت‌های مدنی و کیفری برای تخریب محیط‌زیست در نظر گرفته‌اند، اما در برخی موارد، هنوز به‌طور خاص به بوم‌زدایی به‌عنوان یک جرم مستقل پرداخته نمی‌شود. اتحادیه اروپا و اکوادور در زمینه اعطای اختیارات قانونی به نهادهای محیط‌زیستی و مجازات‌های کیفری برای افراد و شرکت‌های آلوده‌کننده پیشرو هستند.

۳٫۶ چالش‌ها و فرصت‌ها برای توسعه قوانین و مقررات بوم‌زدایی

۳٫۶٫۱ فرصت‌ها

در برخی از کشورها مانند اتحادیه اروپا و اکوادور، زمینه برای تطبیق قوانین محیط‌زیستی با استانداردهای جهانی فراهم است و کشورهای نظیر ویتنام و ایران نیز به تدریج در حال ارتقاء این قوانین هستند.

۳٫۶٫۲ چالش‌ها

در کشورهای عضو اتحادیه جماهیر شوروی سابق و جمهوری‌های پساشوروی، به دلیل مشکلات اقتصادی و سیاسی، اعمال قوانین سخت‌گیرانه‌تر در حوزه محیط‌زیست همچنان با چالش‌هایی روبه‌رو است.

۴ نتیجه

این مطالعه براساس بررسی قوانین و مقررات مختلف کشورهای دنیا در رابطه با جرم‌انگاری بوم‌زدایی یا همان اکوساید، تأکید دارد که این قوانین هنوز در بسیاری از کشورها به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه و پساشوروی به اندازه کافی جامع و مؤثر نبوده و در بسیاری از موارد نیاز به تکمیل و اصلاح دارند. در این راستا، پیشنهادات مختلفی برای بهبود قوانین و تقویت حقوق محیط‌زیست ارائه شده است.

کشورهای مختلف و دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا، به بررسی جرم‌انگاری بوم‌زدایی پرداخته است. این رویکرد مقایسه‌ای نه تنها به تحلیل وضعیت موجود در کشورهای مختلف می‌پردازد، بلکه تلاش می‌کند تا رابطه این قوانین ملی با فرآیندهای بین‌المللی را مورد بررسی قرار دهد. این مقایسه می‌تواند الگویی برای سایر کشورها باشد و چالش‌ها و نقاط قوت سیستم‌های حقوقی مختلف را نشان دهد. یکی از نوآوری‌های اصلی این مقاله، پاسخ دادن به این پرسش است که آیا جرم‌انگاری بوم‌زدایی در سطح ملی می‌تواند بر جرم‌انگاری آن در سطح بین‌المللی تأثیرگذار باشد؟ این سؤال تحلیل‌گرانه، از منظر حقوقی بسیار مهم است زیرا به بررسی فرآیند تقویت جرم‌انگاری بوم‌زدایی در سطح جهانی از طریق گام‌های ملی می‌پردازد. این نوآوری می‌تواند به عنوان مبنای فکری برای گسترش پذیرش قوانین مشابه در سایر کشورها و نیز ایجاد فشار به سمت تدوین و تصویب مقررات بین‌المللی در این زمینه باشد. این مقاله همچنین به بررسی دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا پرداخته و به دنبال آن است که بررسی کند چگونه تصمیمات اتحادیه اروپا در زمینه محکومیت شدیدترین جرایم محیط‌زیستی می‌تواند روندهای بین‌المللی را تحت تأثیر قرار دهد. توجه خاص به اتحادیه اروپا و تحلیل تصمیمات جدید آن در سال ۲۰۲۴، نوآوری دیگری است که در این مقاله مطرح می‌شود و می‌تواند به عنوان نقطه عطفی در بررسی روند جرم‌انگاری بوم‌زدایی در سطح جهانی محسوب شود. علاوه بر تحلیل نظام‌های حقوقی بین‌المللی، این مقاله نظام حقوقی ایران را نیز مورد مطالعه قرار داده است. این امر به مقاله عمق بیشتری می‌دهد، زیرا نشان می‌دهد که چگونه قوانین داخلی کشورهای مختلف از جمله ایران می‌تواند بر رویکردهای بین‌المللی تأثیرگذار باشد. این تحلیل می‌تواند برای کشورهای که هنوز به‌طور رسمی بوم‌زدایی را جرم‌انگاری نکرده‌اند، الگو باشد. مقاله با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و منابع کتابخانه‌ای، به تحلیل دقیق قوانین و مقررات موجود در کشورهای مختلف

کشورهای مختلف مانند ایران، قزاقستان و ازبکستان ایجاد شوند. دادگاه‌های اختصاصی به دلیل تخصصی بودن، می‌توانند به‌طور دقیق‌تری پرونده‌های محیط‌زیستی را بررسی کنند و حکمی عادلانه و منطبق با نیازهای محیط‌زیستی صادر کنند. این اقدام می‌تواند سرعت رسیدگی به پرونده‌ها را افزایش دهد و کارایی سیستم قضائی در حل مشکلات محیط‌زیستی را ارتقا بخشد.

آموزش حقوق محیط‌زیست در مدارس و دانشگاه‌ها یکی از اقداماتی است که می‌تواند به شکل‌گیری آگاهی عمومی در خصوص مسائل محیط‌زیستی و جرم‌انگاری بوم‌زدایی کمک کند. وقتی دانش‌آموزان و دانشجویان با اهمیت حقوق محیط‌زیست و آثار و پیامدهای منفی بوم‌زدایی آشنا شوند، این آگاهی می‌تواند در آینده به تغییرات فرهنگی و اجتماعی منجر شود. همچنین، آموزش‌های در سطح دانشگاه‌ها می‌تواند موجب تربیت متخصصانی شود که در آینده بتوانند با تدوین و اجرای قوانین مؤثر در زمینه محیط‌زیست، به کاهش تخریب‌ها کمک کنند.

در مجموع، برای مقابله مؤثر با بوم‌زدایی و تخریب محیط‌زیست، لازم است که کشورهای مختلف به‌ویژه در مناطق درحال توسعه و پساشوروی، قوانین دقیق‌تری برای جرم‌انگاری بوم‌زدایی وضع کنند. این قوانین باید با استانداردهای جهانی هم‌راستا شوند و مجازات‌های بازدارنده و دادگاه‌های تخصصی برای رسیدگی به پرونده‌های محیط‌زیستی ایجاد گردد. علاوه بر این، افزایش آگاهی عمومی از طریق آموزش و همکاری بین‌المللی می‌تواند به‌طور چشمگیری در مقابله با بحران محیط‌زیستی کمک کند. با توجه به اهمیت مسئله، پیش‌بینی می‌شود که کشورهای جهان در آینده‌ای نزدیک اقدام به تقویت و گسترش این قوانین کنند تا بتوانند به‌طور مؤثرتری با تهدیدات محیط‌زیستی و بوم‌زدایی مقابله کنند.

نوآوری این مقاله را می‌توان از چند جنبه تحلیل کرد. این مقاله با تحلیل تطبیقی بین قوانین ملی

محیطزیستی در کشورهای مختلف و حتی در سطح
بین‌المللی مورد استفاده قرار گیرد.

پرداخته است. این رویکرد امکان تحلیل جامع‌تر و
بی‌طرفانه‌تری را فراهم می‌آورد و نتایج آن می‌تواند
به‌عنوان مبنای علمی برای تدوین و اصلاح مقررات

منابع

- Alexandru, E. A. (2022). The Adoption of Ecocide as the New Anthropocenic Crime under International Criminal Law. Available at uvt.nl.
- Clarke, K., Knottnerus, A., & de Volder, E. (2016). *Africa and the ICC*. Cambridge University Press.
- Clark, J. N. (2020). The COVID-19 Pandemic and Ecological Connectivity: Implications for International Criminal Law and Transitional Justice. *Journal of International Criminal Justice*. Available at nih.gov.
- Cullinan, C. (2003). *Wild Law: A Manifesto for Earth Justice*. New York: Siber Ink and Green Books.
- Darryl, R. (2020). Ecocide – Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 20, 313–347.
- Dehcheshmeh, M. M., & Ghaedi, S. (2020). Climate Change and Ecological Migration: A Study of Villages in the Province of Khuzestan, Iran. *Environmental Research, Engineering and Management*, 76(1), 6–19. Available at ktu.lt.
- Donnelly, B., & Bishop, P. (2007). Natural Law and Ecocentrism. *Journal of Environmental Law*, 19(1), 89.
- Dunlap, R. E., & Catton, W. R. (2022). Toward an Ecological Sociology: The Development, Current Status, and Probable Future of Environmental Sociology. In
- Ecology, World Resources and the Quality of Social Life (pp. 11-31). Routledge.
- Ebadi, A. G., Toughani, M., Najafi, A., & Babae, M. (2020). A Brief Overview of Current Environmental Issues in Iran. *Central Asian Journal of Environmental Science and Technology Innovation*, 1(1), 1-11. Available at cas-press.com. [In Persian].
- Fisher, D. (2010). Jurisprudential Challenges to the Protection of the Natural Environment. In Maloney M. and Burdon P. (Eds.), *Wild Law – in Practice*. London: Routledge.
- Funk, P. (2005). Governmental Action, Social Norms, and Criminal Behavior. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 161, 522.
- Gauger, A. (2013). Mai Pouye Rabatel-Fernel, Louise Kulbicki, Damien Short, and Polly Higgins, “The Ecocide Project: Ecocide is the Missing 5th Crime against Peace” (Human Rights Consortium), 6-7. Retrieved from https://space.sas.ac.uk/4830/1/Ecocide_research_report_19_July_13.pdf.
- Glasgow, J. (2015). The Expressivist Theory of Punishment Defended. *Law and Philosophy*, 34, 601.
- Gray, M. A. (1995–1996). The International Crime of Ecocide. *California Western International Law Journal*, 26.

- Retrieved from <https://scholarlycommons.law.cwsl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1335&context=cwilj>
- Grechenkova, O. Y. (2023). Certain Problems of Fighting Ecocide. *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, 8(3), 821-828. Retrieved from <https://journals.aserspublishing.eu/jarle/article/view/1451>.
- Jaafari, A., Janizadeh, S., Abdo, H. G., Mafi-Gholami, D., & Adeli, B. (2022). Understanding Land Degradation Induced by Gully Erosion from the Perspective of Different Geoenvironmental Factors. *Journal of Environmental Management*, 315, 115181. [In Persian].
- Jacovides, Andreas. (1986). Yearbook of the International Law Commission, Vol. 1, p.121, para.28. Retrieved from https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1986_v1.pdf
- Kramer, R. (2020). *Carbon Crimes, Climate Crimes*. Rutgers Press.
- Kroger, M., & Lalander, R. (2016). Ethno-territorial Rights and the Resource Extraction Boom in Latin America: Do Constitutions Matter? *Third World Quarterly*, 37(4).
- Lindgren, T. (2018). Ecocide, Genocide and the Disregard of Alternative Life-Systems. *International Journal of Human Rights*, 22, 525.
- Lubin, Nancy. (1994). Environmental Resources and Constraints in the Former Soviet Republics: Chapter 18, Uzbekistan, 1-7. Retrieved from <https://www.ucis.pitt.edu/nceeer/1994-807-04-Lubin.pdf>
- Lynch, M., Stretesky, P., & Long, M. (2019). Environmental Crime Prosecutions in Ireland, 2004-2014. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 43, 277.
- Mahiou, A. (1986). Yearbook of the International Law Commission, Vol. 1, p.128, para.11. Retrieved from https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1986_v1.pdf
- Mashhadi, A. (2018). *Basic Environmental Rights (Comparative Study)*. First edition. Tehran: Shahradasheh Publications. [In Persian]
- Mashhadi, A., & Hamedi, R. (2022). Human Rights and the Environment: A Reflection on the Formation and Evolution of "Environmental Human Rights in International Law." *Comparative Law*, Volume 7, Issue 2, Serial Number 12, autumn 2023, Pages 159-175. [In Persian]
- Medlock, Frances, & White, Rob. (2022). "WhiteEcocide, Ecocentrism, and Social Obligation." *Erasmus Law Review*, Issue 3, 1-14.
- Mégret, F. (2013). The Case for a General International Crime against the Environment. In Jodoin and Segger,

- Sustainable Development, International Criminal Justice, and Treaty Implementation, ch.4.
- Micklin, P. P. (1991). The Water Crisis in Soviet Central Asia. In P.R. Pryde (Ed.), *Management in the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 213-232.
- Micklin, P. P. (1992). The Aral Sea Crisis: Introduction to the Special Issue. *Post-Soviet Geography*, 33(5), 269-282.
- Nasr Esfahani, Ahmad. Raisi, Leila. Arashpour, Alireza. (2020). International Ecological Criminalization, the Criminal Law Doctrines, Volume 17, Issue 19, 273-304. [In Persian]
- Nchekwube, E.C. (2016). The Modus Operandi of the International Criminal Court System: An Impartial or a Selective Justice Regime? *International Criminal Law Review*, 16, 448.
- Palarczyk, D. (2023). Ecocide before the International Criminal Court: Simplicity is better than Elaborate Embellishment. *Criminal Law Forum*. Available at [springer.com](https://www.springer.com).
- Pilehvar, A. A. (2021). Spatial-Geographical Analysis of Urbanization in Iran. *Humanities and Social Sciences Communications*. Available at [nature.com](https://www.nature.com).
- Preston, B. (2011). The Use of Restorative Justice for Environmental Crime. *Criminal Law Journal*, 35.
- Savari, M., Damaneh, H. E., & Damaneh, H. E. (2022). Factors Involved in the Degradation of Mangrove Forests in Iran: A Mixed Study for the Management of this Ecosystem. *Journal for Nature Conservation*. Available at [researchgate.net](https://www.researchgate.net).
- Schwartz, S. (1975). *Ecological Basis of Conservation of the Biosphere*.
- Shamloo, Bagher. Gholipour, Gholamreza. (2022). Galston's Legal Legacy: re-reading the Birth Process of the Concept of Ecocide, *Criminal Law Research Journal*, Volume 13, Issue 1 - Serial Number 25, 225-254. [In Persian]
- Short, Damien. (2010). Cultural Genocide and Indigenous Peoples: A Sociological Approach. *The International Journal of Human Rights*, 14(6), 833-848.
- Stahn, C. (2011). *Justice as Message: Expressivist Foundations of International Criminal Justice*. Oxford University Press.
- Thiam, D. (1986). Senegal; Special Rapporteur on the Draft Code, p.175, paras.17-18.
- Retrieved from https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1986_v1.pdf
- Yearbook of the International Law Commission. (1986). Vol. I: Mr. Stephen C. McCaffrey (USA), pp.119-20, para.10.

Retrieved from

https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1986_v1.pdf

Walters, B. (2011). Enlarging Our Vision of Rights: The Most Significant Human Rights Event in Recent Times? *Alternative Law Journal*, 36(4), 263.

White, R. (2015). Climate Change, Ecocide and the Crimes of the Powerful. In G. Barak (Ed.), *The Routledge International Handbook of the Crimes of the Powerful*, 1st edn. Routledge, 18.

Wittlin, M. (2011). Buckling Under Pressure: An Empirical Test of the Expressive Effects of Law. *Yale Journal on Regulation*, 2, 419.

Comprehensive Criminal Organic Code of Ecuador. (2014). *Código Orgánico Integral Penal*

Retrieved from

<https://therightsofnature.org/wp-content/uploads/pdfs/Rights-for-Nature-Articles-in-Ecuadors-Constitution.pdf>

Criminal Code of the Republic of Armenia. (2003). Retrieved from

<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELEC-TRONIC/65062/61317/F1716776223/ARM65062.pdf>

Criminal Code Russian Federation. (1996). Retrieved from

<https://web.archive.org/web/20150301191204/h>

<http://www.russian-criminal-code.com/>

Criminal Code Kyrgyzstan. (1997). Retrieved from

<https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELEC-TRONIC/67156/104401/F1696552027/KGZ67156%20Eng.pdf>

Penal Code Kazakhstan. (1997). Retrieved from

https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/the-criminal-code-of-the-republic-of-kazakhstan.html/Kazakhstan_Criminal_Code_1997_english.pdf

Criminal Code Tajikistan. (1998).

Criminal Code of Georgia. (1999).

Retrieved from

<https://matsne.gov.ge/en/document/download/16426/157/en/pdf>

Criminal Code Belarus. (1999). Retrieved from

<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=10048>

Criminal Code of Ukraine. (2001). Retrieved from

<https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/ukr/2001/criminal-code-of-the-republic-of-ukraine->

[en_html/Ukraine_Criminal_Code_as_of_2010_EN.pdf](#)

Penal Code Vietnam. (1990). Retrieved from

<http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=5025>

Penal Code of Uzbekistan. (1994). Retrieved from

<https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/07/Criminal-Code-Uzbekistan-1994.pdf?x49094>

UNEP. (2021). Making Peace with Nature: A Scientific Blueprint to Tackle the Climate, Biodiversity and Pollution Emergencies. Available online at

www.unep.org/resources/making-peace-nature.

Stop Ecocide Foundation, Independent Expert Panel. (2022). Legal Definition of Ecocide, p.2.

Retrieved from

<https://www.stopecocide.earth/legal-definition>

Rome Statute of the International Criminal Court. (1998).

Retrieved from

<https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RS-Eng.pdf>